

Сборник полезни правни материали и институции

Работим заедно за приобщаваща Европа!

Овластяване на хора с редки болести

Болестта може да е рядка, но грижата не!

Съдържание

I. Какво ще откриете в този сборник.....	5
Въведение или защо е толкова важно хората с увреждания да познават правата си?.....	5
Кои хора попадат в определението „хора с увреждания“?.....	5
Кой определя дали човек е с увреждания в България?	6
Къде са уредени правата на хората с увреждания?.....	7
Кои са държавните институции, които определят и осъществяват политиките за правата на хората с увреждания?	10
Какви права имат хората с увреждания в България?	11
II. Финансова подкрепа.....	12
Директно отпускане на финансова подкрепа.....	12
1. Месечна финансова подкрепа.....	12
2. Целева финансова подкрепа.....	14
Предоставянето на възможности за ползване на данъчни облекчения	16
1. Данъчни облекчения по Закона за местните данъци и такси (ЗМДТ)	16
2. Данъчни облекчения по Закона за данъците върху доходите на физическите лица.....	17
3. Освобождаване от заплащане на такси.....	20
III. Пенсии.....	23
Пенсии, свързани с трудова дейност.....	23
Пенсии, несвързани с трудова дейност.....	26
IV. Социални услуги.....	28
Какво е заложено в същността на социалните услуги?	28
Къде са уредени социалните услуги в България?	28
Кои органи отговарят за реализирането на социалните услуги?.....	29
Кой има право на социални услуги?	31
Видове социални услуги	31
Според обхвата	31
Според вида дейност.....	32
Според продължителността на ползването	32
Според начина на ползване:	33
Според средата, в която се предоставят:	33

Специфични социални дейности	33
Асистентска подкрепа	33
Заместваща грижа	39
Каква е процедурата за възползване от социална услуга?	40
Как се извършва насочването?	41
Как участва дирекция „Социално подпомагане“?	42
Как участва общината?	43
Може ли доставчикът на социалната услуга да откаже предоставянето на услуги?	44
Какъв е редът за изготвяне на индивидуалната оценка на потребностите и на индивидуалния план за подкрепа?	46
Какъв е редът за актуализиране на индивидуалната оценка на потребностите и на индивидуалния план за подкрепа?	47
Как се сключва договорът за предоставяне на социална услуга?	48
Такси при ползването на социални услуги	49
Допълнително предлагани социални услуги в България	54
Интегративен подход към социалните услуги	54
Полезно: определения на услугите в общността	55
Неправителствени организации и частни доставчици на услуги	56
V. Медицински изделия и помощни средства	57
На какви помощни средства и медицински изделия имат право хората с увреждания?	57
Кой може да се възползва от тази помощ?	57
Каква е процедурата по кандидатстване и одобрение?	58
Какъв е размерът на отпусканата помощ?	59
VI. Заетост и предприемачество	60
Къде са уредени трудовите права на хората с увреждания?	60
Каква е процедурата по наемане на човек с увреждания?	62
Трудоустрояване на работно място	62
Кои са държавните институции, които определят и осъществяват политиките за трудовите права на хората с увреждания?	63
Кой може да се възползва от подкрепата?	64
Социални предприятия	64
Приспособяване на работно място	67

Потенциални проблеми при включването на хората с увреждания в дадена организация.....	68
Програми за насърчаване на заетостта на хора с увреждания	70
Финансиране по национална програма за заетост на хората с увреждания според ЗХУ	70
Националната програма за обучение и заетост на хората с трайни увреждания.....	71
Други програми и преференции за работодателите	73
VII. Достъпна среда	74
Националната програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност	74
Кой може да кандидатства?.....	74
VIII. Институции за защита на правата на гражданите с увреждания	76
IX. Предизвикателства в контекста на Covid-19.....	78
X. Насоки и добри практики.....	81
Процедури по явяване на ТЕЛК.....	81
Отговаря ли състоянието на лицето на критериите за трайно намалена трудоспособност?	81
Какво включва извършената от ТЕЛК експертиза?	82
Добри практики	84
Полезни връзки.....	86

Проект „Овластяване на хора с редки болести“ (EmpoweRARE) се изпълнява с финансова подкрепа предоставена от Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по линия на Финансовия механизъм на ЕИП.

I. Какво ще откриете в този сборник

С настоящия материал ще бъде направено кратко представяне на правата на хората с увреждания в България. Връзка към електронния адрес на всеки един цитиран в този сборник закон можете да намерите в секция “Полезни връзки” или като натиснете с ляв бутон на мишката върху подчертания текст в зелено, задържайки клавиш Ctrl на клавиатурата.

Въведение или защо е толкова важно хората с увреждания да познават правата си?

Познаването на правата е от ключово значение за възможностите на хората с увреждания да водят достоен живот и успешно да отстояват интересите си. Правата овластяват хората с увреждания, те са инструмент, чрез който хората с увреждания могат да компенсират дефицитите от уврежданията и активно да участват в обществения живот, наравно с всички останали. Правата са като щит – те предпазват хората с увреждания и техните семейства от това да изпаднат в ситуации на неравенство и дискриминация, които все още са често срещана опасност. Именно за да се даде равен старт на всички, независимо от техните физически особености, социалните политики във всяка една държава се създават така, че да подпомагат развитието и напредъка на хората с увреждания, действайки като неотменими правила, с които следва да се съобразяват всички, независимо от случващото се. Правата са цел, но и необходима основа, върху която следва да бъде изградена политиката и действията на държавата и на отговорните органи за хората с увреждания.

Правата, с които се ползват хората с увреждания, са регламентирани в действащото законодателство и на тях съответстват конкретни задължения. Всеки заинтересован е добре да ги познава, тъй като според действащия още от римското право принцип „Ignorantia legis neminem excusat“, или “непознаването на закона не извинява никого”. В следващите страници ще бъдете въведени в определението на термина „хора с увреждания“ и ще можете да прочетете основен обзор на това с какви права разполагат тези хора, като същите права ще бъдат по-подробно разгледани в последвалите глави от сборника.

Кои хора попадат в определението „хора с увреждания“?

Съществуват две определения за „човек с увреждания“, уредени в:

1. Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания:

„Хората с увреждания включват лица с трайна физическа, психическа, интелектуална и сетивна недостатъчност, която при взаимодействие с

обкръжаващата ги среда би могла да възпрепятства тяхното пълноценно и ефективно участие в обществото равноправно с останалите.“

§ 1, т. 1 от Допълнителните разпоредби на Закона за хората с увреждания гласи:

„Хора с увреждания са лица с физическа, психическа, интелектуална или сетивна недостатъчност, която при взаимодействие с обкръжаващата ги среда би могла да възпрепятства тяхното пълноценно и ефективно участие в обществения живот.“

Отделно от това, има трето определение за „хора с трайни увреждания“, регламентирано в § 1, т. 1 от Допълнителните разпоредби на Закона за хората с увреждания:

„Хора с трайни увреждания са лица с трайна физическа, психическа, интелектуална и сетивна недостатъчност, която при взаимодействие с обкръжаващата ги среда би могла да възпрепятства тяхното пълноценно и ефективно участие в обществения живот, и на които медицинската експертиза е установила вид и степен на увреждане 50 и над 50 на сто.“

Тъй като за да може един човек да се възползва от повечето права на хората с увреждания, на него ще му бъде необходимо свидетелство за установената степен а увреждане от медицинска експертиза, по-подробни насоки за получаването на такава са представени в [Глава X](#) на сборника.

Кой определя дали човек е с увреждания в България?

Органите, които са компетентни да определят дали човек е с увреждане или не, са Териториалните експертни лекарски комисии (ТЕЛК) и в случаите на обжалване на констатациите в експертните решения на ТЕЛК – Националната експертна лекарска комисия (НЕЛК). (чл. 3 от Наредбата за медицинската експертиза във връзка с чл. 51 от Правилника за устройството и организацията на работа на органите на медицинската експертиза и на регионалните картотеки на медицинските експертизи).

ТЕЛК и НЕЛК се произнасят по експертизата на трайно намалената работоспособност на лицата в трудоспособна възраст; на лица, придобили право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от Кодекса за социално осигуряване (КСО), които упражняват трудова дейност и не са им определени вида и степента на увреждане; вида и степента на увреждане на деца до 16-годишна възраст; на лица, придобили право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 КСО, и потвърждаване или отхвърляне на професионалния характер на заболяванията.

Къде са уредени правата на хората с увреждания?

Правата на хората с увреждания са уредени в редица международни актове и в действащото национално законодателство.

1. Основни международни актове

- ✓ [Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания;](#)
- ✓ [Харта на основните права на Европейския съюз;](#)
- ✓ [Директива 2000/78/ЕС от 27.11.2000 г. на Съвета на Европейския съюз за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите;](#)
- ✓ [Всеобща декларация за правата на човека;](#)
- ✓ [Европейска стратегия за хората с увреждания за периода 2021-2030 г.](#)
- ✓ [Конвенция на ООН за правата на детето;](#)
- ✓ [Конвенция на ООН против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание.](#)

Водещо значение за правата на хората с увреждания има Конвенцията на ООН. На 13.12.2006 г. Организацията на обединените нации (ООН) приема Конвенцията за правата на хората с увреждания. Конвенцията влезе в сила на 3 май 2008 г. Към Конвенцията е приет и Факултативен протокол, който предоставя възможност на хората с увреждания в отделните държави – страни по акта да подават директно индивидуални жалби пред създадения по Конвенцията Комитет на ООН за правата на хората с увреждания. На 23.12.2010 г. Конвенцията е ратифицирана и от Европейския съюз (ЕС), като това е първият международноправен акт от подобен вид, с който ЕС се обвързва като регионално обединение на държави. На 26.01.2012 г. Народното събрание в България ратифицира Конвенцията и започна да се прилага и в България.

Конвенцията е универсален списък от минимални стандарти, които трябва да се предвидят от държавите – страни по нея, за да бъде преустановена продължаващата дискриминация на хората с увреждания, като бъде гарантирано равенството им пред закона и ефективното упражняване и защита на основните им човешки права.

Едно от основните послания на Конвенцията е, че хората с увреждания не следва да се възприемат като обекти, а като равнопоставени субекти, които заслужават уважение и равноправие, както останалите граждани в обществото. От обект на благотворителност, те следва да се възприемат като равноправни граждани, упражняващи лично правата си.

Конвенцията поставя на дневен ред следните ключови моменти:

- ✓ *равнопоставеност на хората с увреждания и борба с дискриминацията (чл. 5);*
- ✓ *достъпна среда и право на хората с увреждания да живеят независим живот и да участват пълноценно във всички аспекти от живота на обществото (чл. 9);*
- ✓ *правоспособност и дееспособност на хората с увреждания (чл. 12);*
- ✓ *достъп до правосъдие (чл. 13);*
- ✓ *право на независим живот и включване в общността (чл. 19);*
- ✓ *включващо образование (чл. 24);*
- ✓ *достъп до здравеопазване (чл. 25)*
- ✓ *достъп до заетост (чл. 27);*
- ✓ *право на участие в политическия и обществен живот (чл. 29)*

2. Основни актове от действащото национално законодателство

- ✓ Конституцията на Република България;
- ✓ Закон за хората с увреждания и Правилника за прилагането му;
- ✓ Закон за социално подпомагане и Правилника за прилагането му;
- ✓ Закон за здравето;
- ✓ Закон за личната помощ;
- ✓ Закон за предучилищното и училищно образование;
- ✓ Кодекс на труда/Закон за държавния служител;
- ✓ Кодекс за социално осигуряване;
- ✓ Закон за насърчаване на заетостта;
- ✓ Закон за защита от дискриминация;
- ✓ Закон за устройство на територията;

- ✓ Наредба № 4 от 1 юли 2009 г. за проектиране, изпълнение и поддържане на строежите в съответствие с изискванията за достъпна среда за населението, включително за хората с увреждания;
- ✓ Стратегия за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2016 – 2020 г.
- ✓ Стратегия за дългосрочна заетост на хората с увреждания (2011-2021)

От посочените нормативни актове с основополагащо значение е сега действащият Закон за хората с увреждания (в сила от 01.01.2019 г.). В него са изброени основните области за подкрепа на хората с увреждания:

- ✓ здравеопазване;
- ✓ образование;
- ✓ заетост;
- ✓ жилищно осигуряване;
- ✓ достъпна среда в урбанизираните територии и обществените сгради;
- ✓ транспорт;
- ✓ култура;
- ✓ спорт;
- ✓ личен живот;
- ✓ обществен и политически живот;
- ✓ правосъдие;
- ✓ други области.

Отбелязани са и средствата, чрез които се оказва подкрепата на хората с увреждания:

- ✓ медицинска, професионална, социална, трудова и психологическа рехабилитация;
- ✓ образование и професионално обучение;
- ✓ услуги, подпомагащи трудовата реализация;
- ✓ достъпност и разумни улеснения;
- ✓ социални услуги;
- ✓ финансова подкрепа;
- ✓ достъпна информация;
- ✓ достъп до правосъдие и правна защита;
- ✓ осигуряване на лична мобилност с максимална степен на независимост;
- ✓ лична помощ;
- ✓ универсален дизайн;
- ✓ други средства.

В Закона са посочени и отделните ангажименти на отговорните институции в областите, за които отговарят, като за преобладаващата част от областите на подкрепа и средствата за постигане на тази подкрепа е направено препращане

към други нормативни актове, в които въпросите са подробни развити. Заложени са също така основните параметри на индивидуалната оценка на потребностите, въз основа на която се отпускат различни видове финансова подкрепа. Тази подкрепата е предназначена за компенсиране на разходите, свързани с преодоляване на затрудненията, предизвикани от вида и степента на увреждане. Включени са още допълнителните механизми за подпомагане трудовата заетост на хората с увреждания и за осигуряване на достъпна среда и лична мобилност. Посочени са основните институции, които отговарят за правата на хората с увреждания и техните задължения. Обхванати са основните параметри на информационната система за хората с увреждания към Агенцията за хората с увреждания и изискванията към организации на и за хората с увреждания за придобиване на статут на национално представителни.

Кои са държавните институции, които определят и осъществяват политиките за правата на хората с увреждания?

Отговорните институции, които осъществяват дейността по отношение на правата на хората с увреждания и от които зависи промяната на нагласите и създаването на предпоставки за безпрепятственото упражняване на правата на хората с увреждания, са:

- ✓ Министерски съвет /МС/ с всички министерства и
- ✓ Народното събрание;

В рамките на изпълнителната власт /МС/ следва да бъдат открити следните водещи институции:

- ✓ Министерство на труда и социалната политика;
- ✓ Министерството на здравеопазването;
- ✓ Министерството на образованието и науката;
- ✓ Министерството на регионалното развитие и благоустройството;
- ✓ Национален съвет за хората с увреждания към МС;
- ✓ Агенция за хората с увреждания;
- ✓ Агенция за социално подпомагане;
- ✓ Агенция по заетостта;
- ✓ Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“;
- ✓ Национална агенция за приходите;
- ✓ Национален осигурителен институт;
- ✓ Национална здравноосигурителна каса;
- ✓ Областни управители;
- ✓ Общините.

Отговорните органи са натоварени да осъществяват социалната политика на държавата или казано с други думи – отговорните органи определят, приемат и контролират правилата, принципите, законодателството и действията, които водят до подобряване на качеството на живота. Тези институции, с подкрепата

на гражданския сектор, на неправителствените организации на и за хора с увреждания, следва да установят и въведат необходимите инструменти и механизми, чрез които да се осигурят правата на хората с увреждания.

Какви права имат хората с увреждания в България?

Освен определените в Конституцията на Република България и действащите международни актове основни права и свободи, хората с увреждания имат други, специфични права, обусловени от техните потребности и здравословното им състояние.

Правата на хората с увреждания могат да бъдат систематизирани по следния начин:

- ✓ Финансова подкрепа
- ✓ Пенсии
- ✓ Социални услуги
- ✓ Медицински изделия и помощни средства (процедура)
- ✓ Заетост и предприемачество
- ✓ Достъпна среда

В следващите глави предстои да се запознаете с подробна информация за всички тези сфери от правата на хората с увреждания.

II. Финансова подкрепа

Един от основните подходи за подпомагане на хората с увреждания се състои в оказване на ликвидна финансова подкрепа и финансови облекчения от разходите, които са задължителни или често налагащи се за всеки един гражданин. По този начин са компенсирани поне част от разходите за медицинска грижа, медикаменти и друг вид помощ на хората с увреждания.

Към момента, българската държава подпомага хората с увреждания по няколко начина:

- ✓ чрез директно отпускане на финансова подкрепа;
- ✓ посредством предоставяне на възможности за ползване на данъчни облекчения;
- ✓ чрез освобождаването от заплащане на определени такси.

Директно отпускане на финансова подкрепа

То може да се осъществи по два начина – чрез месечна финансова подкрепа или посредством целева финансова подкрепа.

1. Месечна финансова подкрепа

В зависимост от възрастта на лицето с увреждания, месечната финансова подкрепа може да бъде отпускана:

- ✓ На самото лице с увреждане, при условие, че то има навършени 18 години – **по чл. 70 от Закона за хората с увреждания**;
- ✓ На родителите, отглеждащи деца с увреждания, когато те са под 18-годишна възраст – по чл. 8д от Закона за семейни помощи за деца;

Как се определя размера на месечната финансова подкрепа по Закона за хората с увреждания?

Съгласно чл. 68 от Закона, размерът на финансовата подкрепа на хората с увреждания се определя в зависимост от потребностите им, определени в индивидуалната оценка. Подкрепата е предназначена за компенсиране на разходите, свързани с преодоляване на затрудненията, предизвикани от вида и степента на увреждане.

Съгласно чл. 70 право на месечна финансова подкрепа имат хората с трайни увреждания над 18-годишна възраст, както следва:

1. от 50 до 70,99 на сто степен на увреждане - в размер 7 на сто от линията на бедност или **25,83 лв. за 2021 г.**;

2. от 71 до 90 на сто степен на увреждане - в размер 15 на сто от линията на бедност или **55,35 лв. за 2021 г.**;

3. над 90 на сто степен на увреждане - в размер 25 на сто от линията на бедност или **92,35 лв. за 2021 г.**;

4. над 90 на сто степен на увреждане с определена чужда помощ, които получават пенсия за инвалидност поради общо заболяване или поради трудова злополука или професионална болест - в размер 30 на сто от линията на бедност или **110,70 лв. за 2021 г.**;

5. над 90 на сто степен на увреждане с определена чужда помощ, които получават социална пенсия за инвалидност - в размер 57 на сто от линията на бедност или **210, 33 лв. за 2021 г.**

Линията на бедност е монетарен показател за идентифициране на бедните в обществото, определен с постановление на Министерския съвет.

Линията на бедност за 2021 г. е в размер на **369 лв.**

Как се определят отпускането и размерът на семейната финансова помощ за деца?

Родители (осиновители) на деца с увреждания, както и семействата на роднини или близки и приемните семейства, при които са настанени деца с трайни увреждания по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето, имат право на по чл. 8д от Закона за семейни помощи за деца, ако отговарят на следните условия:

1. детето е до 18-годишна възраст и до завършване на средното образование, но не по-късно от 20-годишна възраст;
2. детето живее постоянно в страната;
3. не е настанено за отглеждане извън семейството по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето.

Месечните помощи се отпускат независимо от доходите на семейството.

Размерите на месечните помощи се определят ежегодно със Закона за държавния бюджет на Република България, като не може да бъдат по-ниски от предходната година и се определят в зависимост от степента на увреждането или степента на намалената работоспособност. Съгласно Закона за държавния бюджет на Република България за 2021 г. размерът на месечната помощ за

отглеждане на дете с трайно увреждане по чл. 8д, ал. 1 от Закона за семейни помощи за деца за 2021 г. е, както следва:

1. за дете с определени 90 и над 90 на сто вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност - 930 лв.;

2. за дете с определени от 70 до 90 на сто вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност - 450 лв.;

3. за дете с определени от 50 до 70 на сто вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност - 350 лв.

Размерът на месечната помощ за семействата на роднини или близки и приемните семейства, при които са настанени деца с трайни увреждания по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето, са:

1. за дете с определени 90 и над 90 на сто вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност - 490 лв.;

2. за дете с определени от 70 до 90 на сто вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност - 420 лв.;

3. за дете с определени от 50 до 70 на сто вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност - 350 лв.

2. Целева финансова подкрепа

Целевите помощи са 5 вида и се отпускат за семейства на деца и възрастни с увреждания по Закона за хората с увреждания за:

✓ Осигуряване на помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия по утвърдени стандарти за качество

Хората с увреждания с установена потребност от помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия, посочени в списъци, определени от министъра на труда и социалната политика, съгласувано с министъра на здравеопазването, получават целева помощ за изработване, покупка и/или ремонт на съответното средство, с изключение на медицинските изделия, които се заплащат напълно или частично от Националната здравноосигурителна каса. Такава целева помощ се получава след представяне на медицински документ, издаден от лекарските консултативни комисии, ТЕЛК или НЕЛК, удостоверяващ необходимостта от помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия и техния вид, съобразно конкретните нужди на човека с увреждане.

✓ **Покупка на лично моторно превозно средство**

Хората с трайни увреждания, чието придвижване е затруднено, имат право на целева помощ за покупка на лично моторно превозно средство до четирикратния размер от линията на бедност за съответната година, ако средномесечният доход на член от семейството за последните 12 месеца е равен или по-нисък от линията на бедност. Хората с трайни увреждания получават целевата помощ по ал. 1, ако отговарят и на следните допълнителни условия:

a. имат определена от ТЕЛК (НЕЛК) над 90 на сто вид и степен на увреждане или трайно намалена работоспособност, и

b. са работещи или учащи.

✓ **Приспособяване на жилище**

Хората с трайни увреждания с над 90 на сто степен на трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане, както и децата с определени вид и степен на увреждане, които се придвижват с инвалидна количка, имат право на целева помощ до двукратния размер от линията на бедност за съответната година за преустройство на жилище, ако средномесечният доход на член от семейството за последните 12 месеца е равен или по-нисък от линията на бедност.

✓ **Балнеолечение и/или рехабилитационни услуги**

Хората с трайни увреждания с над 90 на сто намалена работоспособност, децата с трайни увреждания и военноинвалидите имат право на целева помощ за балнеолечение и/или рехабилитационни услуги, която се предоставя веднъж годишно при наличие на медицинско предписание от лекар специалист за необходимостта от провеждане на балнеолечение и/или рехабилитационни услуги, съобразно конкретните им нужди. Целевата помощ по ал. 1 е в размер до 80 на сто от линията на бедност за съответната година, но не повече от действително направения разход съгласно представените документи. Нуждаещите се с определена потребност от чужда помощ имат право на помощта за покриване на разходите за един придружител, ако ползват такъв, в размер до 80 на сто от линията на бедност за съответната година, но не повече от действително направения разход съгласно представените документи.

✓ **Наем на общинско жилище**

Хората с трайни увреждания с над 90 на сто намалена работоспособност, децата с трайни увреждания и военноинвалидите имат право на целева помощ за балнеолечение и/или рехабилитационни услуги, която се предоставя веднъж годишно при наличие на медицинско предписание от лекар специалист за необходимостта от провеждане на балнеолечение и/или рехабилитационни услуги, съобразно конкретните им нужди. Целевата помощ по ал. 1 е в размер

до 80 на сто от линията на бедност за съответната година, но не повече от действително направения разход съгласно представените документи. Нуждаещите се с определена потребност от чужда помощ имат право на помощта за покриване на разходите за един придружител, ако ползват такъв, в размер до 80 на сто от линията на бедност за съответната година, но не повече от действително направения разход съгласно представените документи.

Право на целева помощ за наем на общинско жилище имат също така хора с трайни увреждания, които са самотни или са самотни родители с дете с трайни увреждания, когато договорът за наем е сключен с тях, както и ако са поставени под пълно запрещение и договорите за наем са сключени с техните законни представители.

Всички помощи са освободени от данъци, такси и удръжки, освен за надвзети средства за семейни помощи в резултат на счетоводно-техническа грешка или недобросъвестно получени суми.

Предоставянето на възможности за ползване на данъчни облекчения

Възползването от тези възможности е основано на два закона:

- ✓ Закона за местните данъци и такси;
- ✓ Закона за данъците върху доходите на физическите лица.

1. Данъчни облекчения по Закона за местните данъци и такси (ЗМДТ)

По този закон, хората с увреждания могат да се възползват от три различни вида облекчения:

- ✓ **Данъчни облекчения за недвижим имот**

Съгласно чл. 25, ал. 2 от Закона за местните данъци и такси за имот, който е основно жилище на лице с намалена работоспособност от 50 до 100 на сто, данъкът върху имота се дължи със 75 на сто намаление.

!! Но в чл. 25, ал. 3 е установено, че в случай че е установено деклариране на повече от едно основно жилище, облекченията не се прилагат и данъкът, определен по чл. 22, се дължи в пълен размер за всяко от жилищата и за периода, в който едновременно са декларирани като основни жилища.

- ✓ **Данъчни облекчения за лек автомобил**

Съгласно чл. 58, ал. 1, т. 4 от Закона за местните данъци и такси се освобождава от данък лекият автомобил - собственост на лице с намалена работоспособност

от 50 до 100 на сто, с обем на двигателя до 2000 куб.см и с мощност до 117,64 kW.

Лицата предявяват правото си на освобождаване от данък или за ползване на данъчно облекчение чрез данъчна декларация, която подават в 2-месечен срок в общината по местонахождението на имота (чл. 27 във връзка с чл. 14, ал. 1 от ЗМДТ).

✓ **Данъчни облекчения за патент**

Съгласно чл. 61м от Закона за местните данъци и такси за патентен данък лицата с 50 и с над 50 на сто намалена работоспособност, определена с влязло в сила решение на компетентен орган, ако извършват дейността лично и не наемат работници за тази дейност през цялата данъчна година и независимо дали са едноличен търговец, те ползват намаление на патентния данък в размер 50 на сто. Данъчното облекчение се ползва за цялата данъчна година, през която настъпва неработоспособността или изтича срокът на валидност на решението.

2. Данъчни облекчения по Закона за данъците върху доходите на физическите лица

В рамките на този закон действат данъчни облекчения за семействата на деца с увреждания, за лица с намалена работоспособност, както и за техните работодатели.

✓ **Данъчно облекчение за деца с увреждания**

Съгласно чл. 22г. от Закона за данъците върху доходите на физическите лица, сумата от годишните данъчни основи по чл. 17 на местни физически лица и на чуждестранни физически лица, установени за данъчни цели в държава - членка на Европейския съюз, или в друга държава - страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство, се намалява с 2000 лв. за отглеждане на дете с 50 и с над 50 на сто вид и степен на увреждане, определени с влязло в сила решение на компетентен орган. Данъчното облекчение се ползва, включително за годината, през която са установени видът и степента на увреждане, и за годината на изтичане срока на валидност на решението, когато едновременно са налице следните условия:

- 1. към 31 декември на данъчната година детето е местно лице на държава - членка на Европейския съюз, или на друга държава - страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство;*
- 2. към 1 януари на данъчната година детето не е навършило пълнолетие;*

3. *към 31 декември на данъчната година детето не е настанено в социална или интегрирана здравно-социална услуга за резидентна грижа на пълна държавна издръжка.*

Данъчното облекчение се ползва от лице по ал. 1, което към 31 декември на данъчната година е:

1. *родител на дете с 50 и с над 50 на сто вид и степен на увреждане, който не е лишен от родителски права, и при условие че:*

- a) *детето не е настанено извън семейството, и*

- b) *не е учредено попечителство или настойничество, или*

2. *настойник или попечител на дете с 50 и с над 50 на сто вид и степен на увреждане - в случаите на настойничество или попечителство, или*

3. *член на семействата на роднини или близки на дете с 50 и с над 50 на сто вид и степен на увреждане - в случаите, когато детето е настанено за срок не по-кратък от 6 месеца при роднини или близки по смисъла на Закона за закрила на детето, или*

4. *приемен родител на дете с 50 и с над 50 на сто вид и степен на увреждане - в случаите на дългосрочно настаняване на детето за отглеждане в приемно семейство по смисъла на Закона за закрила на детето.*

Данъчното облекчение се ползва до размера на сумата от годишните данъчни основи по чл. 17 и при условие че другият родител, или съответно другият приемен родител, близък или роднина, няма да ползва намалението за съответната данъчна година. Когато размерът на данъчното облекчение е по-висок от сумата на годишните данъчни основи по чл. 17, разликата може да се ползва от другия родител, съответно от другия приемен родител, близък или роднина, чрез подаване на годишна данъчна декларация по чл. 50.

Данъчното облекчение може да се ползва и от родител, на когото не е предоставено упражняването на родителските права в случаите на развод, когато за него са налице условията по ал. 1 - 3.

✓ Данъчно облекчение за лица с намалена работоспособност

Съгласно чл. 18 от Закона, сумата от годишните данъчни основи за лица с 50 и с над 50 на сто намалена работоспособност, определена с влязло в сила решение на компетентен орган, се намалява със 7920 лв., включително за годината на настъпване на неработоспособността и за годината на изтичане срока на валидност на решението.

✓ **Данъчно облекчение за трудовото възнаграждение**

Месечната данъчна основа за доходи от трудови правоотношения на лица с 50 и с над 50 на сто намалена работоспособност се намалява с 660 лв., включително за месеца на настъпване на неработоспособността и за месеца на изтичане срока на валидност на решението.

Насоки за работодателя

В чл. 41 от Правилника за прилагане на Закона за хората с увреждания е регламентирано, че всеки работодател, ползващ преференцията по чл. 42, чл. 45, ал. 1 или чл. 50, ал. 1 от Закона за хората с увреждания, е длъжен да представя всяко тримесечие в Агенцията за хората с увреждания поименна справка за работещите по трудово правоотношение лица/хора с трайни увреждания. Документът по ал. 1 се представя в срок до три месеца след изтичане на съответното тримесечие. При непредставяне в срок ползването на съответната преференция се преустановява за съответния период. В едномесечен срок от изготвяне на справките по ал. 4 Агенцията за хората с увреждания превежда съответните дължими суми на работодателите.

Всеки работодател, получил преференция по чл. 42, чл. 45, ал. 1 или чл. 50, ал. 1 от Закона за хората с увреждания, попълва декларация в писмена или електронна форма за получените от него минимални помощи за период от три бюджетни години - двете предходни и текущата бюджетна година.

От изложеното по-горе следва, че работодателят следва да си следи за спазване на сроковете за възстановяване на средствата за платените осигуровки. Допълнително, работодателите са насърчени да наемат в своите предприятия лица с увреждания чрез няколко облекчения.

✓ **Данъчни облекчения и преференции за работодателите**

Законът за хората с увреждания предвижда 50 процента от внесените от работодателя осигурителни вноски за държавно обществено осигуряване, задължително здравно осигуряване и допълнително задължително пенсионно осигуряване изискващи се от работодателя за работещите по трудово правоотношение в специализираните предприятия, трудово-лечебните бази и кооперациите на хората с увреждания да се осигуряват от републиканския бюджет. Съгласно закона, работодателят, ползващ преференцията, внася ежемесечно в НАП пълния размер на дължимите осигурителни вноски, след което чрез Агенцията за хората с увреждания петдесет на сто от тях се възстановяват на специализираните предприятия.

На работодателите 'в обичайна среда' се възстановяват само тридесет на сто от тези вноски.

3. Освобождаване от заплащане на такси

Тук отново са налице няколко вида финансова помощ, в зависимост от таксите, които се налага на лицето с увреждания да заплаща.

✓ Освобождаване от заплащане на винетна такса

В чл. 10в, ал. 1 от Закона за пътищата е регламентирано, че лице с 50 и над 50 на сто намалена работоспособност или вид и степен на увреждане се освобождава от заплащане на винетна такса за един лек автомобил - негова собственост или съпругеска имуществена общност, с обем на двигателя до 2000 куб. см и мощност до 117,64 kW (160 к.с.) по ред, определен с наредба на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията и министъра на труда и социалната политика.

В чл. 10в, ал. 2 от Закона за пътищата е уредено, че при условията на ал. 1 от заплащане на винетна такса се освобождават лицата или семействата, отглеждащи деца с трайни увреждания до 18-годишна възраст и до завършване на средното образование, но не по-късно от 20-годишна възраст.

Електронната винетка, издадена при условията на ал. 1 и 2, не следва пътното превозно средство в случай на прехвърляне на собствеността върху него, като загубва валидност от деня на прехвърлянето. Прехвърлителят е длъжен да уведоми Агенция "Пътна инфраструктура" за извършеното прехвърляне незабавно, но не по-късно от три работни дни, като в противен случай няма право да му бъде издадена нова безплатна електронна винетка до изтичането на първоначалната валидност на издадената във връзка с прехвърленото пътено превозно средство. (чл. 10в, ал. 3).

✓ Частично освобождаване от заплащане на такса за издаване на документи за самоличност

В чл. 32 от Тарифа № 4 за таксите, които се събират в системата на Министерството на вътрешните работи по Закона за държавните такси, са определени намаления за лица с трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане 50 и над 50 на сто за издаването им на лична карта и паспорт.

За **лична карта** се събира такса от 2 лв., а за **паспорт** – 3 лв.

✓ Частично освобождаване от заплащане на такса за издаване на свидетелство за управление на МПС

В чл. 37 от Тарифа № 4 за таксите, които се събират в системата на Министерството на вътрешните работи по Закона за държавните такси, е предвидено, че за издаването на свидетелство за управление на МПС на лица с трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане 50 и над 50 на сто **се събира такса в размер на 3 лв.**

✓ **Освобождаване от заплащане на потребителска такса при личен лекар**

В чл. 37, ал. 4 от Закона за здравно осигуряване е предвидено, че от потребителска такса за всяко посещение при лекаря или при лекаря по дентална медицина, както и за всеки ден болнично лечение, но не повече от 10 дни годишно, са освободени освен други уязвими групи граждани, но и лица със заболявания, определени по списък към Националния рамков договор, военноинвалидите и военнопострадалите. **(през 2021 г. пълният размер на потребителската такса е 2,90 лв.)**.

✓ **Освобождаване от заплащане на такса за закупуване на билети за пътуване с железопътния транспорт**

Съгласно чл. 19 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане лицата със 71 на сто или над 71 на сто степен на трайно намалена работоспособност или определени вид и степен на увреждане, децата до 16-годишна възраст с трайно увреждане и военноинвалидите имат право на безплатно пътуване два пъти в годината - отиване и връщане, с железопътния транспорт в страната.

Правото може да ползват и придружителите на лицата с определена чужда помощ, когато пътуват с тях. За придружители се смятат и кучета, водачи и асистенти на хора с увреждания, когато пътуват с тях.

✓ **Освобождаване от заплащане на такса в детски градини и ясли за деца с увреждания.**

В чл. 39 от Наредбата за определяне и администриране на местни такси и цени на услуги, предоставяни от Столична община, приета от Столичния общински съвет, е предвидено, че за деца, чиито родител/родители са със 71 на сто и с над 71 на сто трайно намалена работоспособност и за деца с медицинска експертиза за 50 и над 50 на сто вид и степен на увреждане, не се заплащат такси за детски градини и ясли. По сходен начин е решен въпросът и в други общини на територията на страната.

✓ **Освобождаване от такси за паркиране чрез предоставяне на карти за паркиране**

В чл. 99а от Закона за движението за пътищата дава право на хората с трайни увреждания да ползват карта за паркиране на местата, определени за превозните средства, обслужващи хора с трайни увреждания и използване на улеснения при паркиране. Картата се издава от кмета на съответната община или оправомощено от него длъжностно лице по образец съгласно приложението.

Картата следва да е издадена в съответствие с изискванията на стандартизиран модел на Общността от Приложението към Препоръка 98/376/ЕО на Съвета от 4 юни 1998 г. относно картата за паркиране на хора с трайни увреждания. картата за паркиране на местата, определени за превозните средства, обслужващи хора с трайни увреждания и използване на улеснения при паркиране. Валидна е на територията на цялата страна, в други държави от ЕС също се признава.

✓ **Частично освобождаване от заплащане на такса за услуги, предоставяни от мобилни оператори**

В България действащите мобилни оператори към момента са три, а техните политики за хора с увреждания, представени по азбучен ред, са следните:

A1: Предлага специални мобилни планове на преференциални цени от 6,90лв. и 11,99лв. на месец. Повече информация за условията им можете да намерите в [сайта на A1](#).

Telenor: Лица с трайно намалена работоспособност могат да се възползват от преференциални условия при абониране на предлаганите от Теленор абонаментни планове за гласови услуги (с изключение на Плановете за хора със зрителни и слухови увреждания), абонаментни планове за домашен телефон и абонаментни планове за интернет, които са със стандартни условия, и да получат 20% отстъпка от стандартния месечен абонамент.

Допълнително се предлагат планове за хора със зрителни и слухови увреждания на цена от 11,99лв. Повече информация за условията им можете да намерите в [сайта на Telenor](#).

Vivacom: Предлага специални фиксирани и мобилни планове на преференциални цени от 1,80 до 11,99лв. на месец. Повече информация за условията им можете да намерите в [сайта на Vivacom](#).

✓ **Частично или пълно намаление на таксите и комисионите в повечето банки.**

Всяка банка сама определя размера на таксите и преференциите в зависимост от политиката си, но повечето банки предлагат облекчения за издаване на дебитна карта, за издаването и обслужването на разплащателните сметки на хората с увреждания, за плащането на комунални услуги, данъци, такси, SMS известяване и др.

III. Пенсии

Пенсиите, от които лицата с увреждания могат да се възползват, отново са няколко вида – пенсии, свързани с трудовата дейност, както и такива, които не са пряко свързани с нея.

Пенсии, свързани с трудова дейност

Пенсиите при намалена работоспособност, засвидетелствана от решение на медицинска експертиза, могат да бъдат в резултат на общо заболяване или на злополука или трудова болест:

✓ Пенсия за инвалидност поради общо заболяване

Осигурените придобиват право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване, ако са загубили работоспособността си и имат осигурителен стаж, придобит до датата на инвалидизирането, а за слепите по рождение и за ослепелите преди постъпване на работа - до датата на заявлението за отпускане на пенсия по чл. 94 от КСО, както следва:

1. до 20-годишна възраст и за слепите по рождение и на ослепелите преди постъпването им на работа - независимо от продължителността на осигурителния стаж;

2. до 25-годишна възраст - една година;

3. до 30-годишна възраст - 3 години;

4. над 30-годишна възраст - 5 години;

Една трета от този осигурителен стаж (1, 3 или 5 години) трябва да е действителен.

Лицата с вродени или придобити трайни увреждания до постъпване на работа придобиват право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване при една година действителен осигурителен стаж. "Действителен стаж" е действително изслуженото време по трудово или служебно правоотношение, времето, през което лицето е работило по друго правоотношение и е било задължително осигурено за инвалидност, старост и смърт, както и времето, през което лицето е подлежало на задължително осигуряване за своя сметка и е внесло дължимите осигурителни вноски.

Пенсия за инвалидност поради общо заболяване не се отпуска, възобновява или възстановява на лица, на които е отпусната лична пенсия за осигурителен стаж и възраст.

Как се определя размерът на пенсията за инвалидност поради общо заболяване?

Размерът на пенсията за инвалидност се определя, като доходът, от който се изчислява пенсията, се умножи със сумата, образувана от 1,2 на сто за всяка година осигурителен стаж и съответната пропорционална част от процента за оставащите месеци осигурителен стаж. Когато към датата на инвалидизирането осигуреното лице е на възраст, по-ниска от възрастта по чл. 68, ал. 1 от КСО, разликата между възрастта му, но не по-рано от навършване на 16 години, и възрастта по чл. 68, ал. 1 от КСО се признава за осигурителен стаж. При определяне на пенсията признатото време и съответната пропорционална част от процента за месеците осигурителен стаж се умножават с коефициент, според степента на трайно намалената работоспособност/вид и степен на увреждане на лицето, както следва:

над 90 на сто – 0,9;

от 71 до 90 на сто – 0,7;

от 50 до 70,99 на сто – 0,5.

Размерът на пенсията за инвалидност не може да бъде по-малък, според степента на трайно намалената работоспособност/вид и степен на увреждане, както следва:

над 90 на сто – 115 на сто от минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст - от 1 януари 2021 г. - 345,00 лв.;

от 71 до 90 на сто – 105 на сто от минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст - от 1 януари 2021 г. - 315,00 лв.;

от 50 до 70,99 на сто – 85 на сто от минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст - от 1 януари 2021 г. - 255,00 лв.

Минималният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1 от КСО от 1 януари 2021 г. е 300,00 лв., а размерът на социалната пенсия за старост от 1 юли 2020 г. - 141,63 лв.

Как се определят доходът и индивидуалният коефициент за изчисляване на пенсията за инвалидност поради общо заболяване?

Доходът, от който се изчислява размерът на пенсията за инвалидност поради общо заболяване, се определя, като средномесечният осигурителен доход за страната по чл. 70, ал. 3 от КСО се умножи по индивидуалния коефициент на лицето.

- ✓ **Пенсия за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест**

Осигурените, загубили 50 или над 50 на сто работоспособността си поради трудова злополука или професионална болест, имат право на пенсия за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест, независимо от продължителността на осигурителния стаж.

Как се определя размерът на пенсията за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест?

Размерът на пенсията за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест се определя, като средномесечният осигурителен доход за страната по чл. 70, ал. 3 от КСО се умножи по индивидуалния коефициент, изчислен по реда на чл. 70, ал. 8, 9, ал. 10 т.2 и ал. 11 от КСО до датата на пенсионирането, и по следните коефициенти, според степента на трайно намалената работоспособност/вид и степен на увреждане:

За пенсии, отпуснати с начална дата от 01.01.2018 г. до 31.12.2018 г.

над 90 на сто – 0,4242;

от 71 до 90 на сто – 0,3720;

от 50 до 70,99 на сто – 0,3189.

За пенсии, отпуснати с начална дата след 31.12.2018 г.

над 90 на сто – 0,4494;

от 71 до 90 на сто – 0,3932;

от 50 до 70,99 на сто – 0,3371

Размерът на пенсията за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест не може да бъде по-малък, според степента на трайно намалената работоспособност/вид и степен на увреждане, както следва:

над 90 на сто – 125 на сто от минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст - от 1 януари 2021 г. - 375,00 лв.;

от 71 до 90 на сто – 115 на сто от минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст - от 1 януари 2021 г. - 345,00 лв.;

от 50 до 70,99 на сто – 100 на сто от минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст - от 1 януари 2021 г. - 300,00 лв.

Размерът на пенсията за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест не може да бъде по-малък от размера, изчислен като за пенсия за инвалидност поради общо заболяване.

Пенсии, несвързани с трудова дейност

Пенсиите, несвързани с трудовата дейност, също се считат като пенсии за инвалидност. Те се разделят на четири вида:

✓ Пенсия за военна инвалидност

Отпуска се на лица, които са изгубили работоспособността си поради това, че са заболели или пострадали по време на наборната военна служба, на службата в запаса или в резерва, или при оказване съдействие на въоръжените сили. Пенсията се отпуска и наследствено, в случай че лицата са загинали или безследно изчезнали по време на службата. Право на пенсия за военна инвалидност имат също близките на загиналите при изпълнение на военна служба в операции или мисии извън територията на страната и лицата, пострадали при оказване съдействие на въоръжените сили, според чл. 85 от Кодекса за социално осигуряване.

При смърт на военнослужещ на наборна военна служба или при изпълнение на военна служба в операции или мисии извън територията на страната на наследниците му се отпуска пенсия, като за база се взема размерът по чл. 86, ал. 1, равен на следващата се пенсия за военна инвалидност при трайно намалена работоспособност над 90 на сто (чл. 83, ал. 4 от КСО).

✓ Пенсия за гражданска инвалидност

Пенсия за гражданска инвалидност се отпуска на лицата, които са загубили работоспособността си поради това, че са заболели или пострадали:

1. при изпълнение на граждански дълг;

или

2. случайно, вследствие действията на органите на властта при изпълнение на служебните задачи на тези органи. (чл. 87 от Кодекса за социално осигуряване)

✓ Социална пенсия за инвалидност

Право на социална пенсия за инвалидност имат лицата, навършили 16-годишна възраст, с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане повече от 71 на сто, на които не е отпусната друга пенсия, включително от друга държава. (чл. 90а от Кодекса за социално осигуряване). Социална пенсия за инвалидност не може да се получава заедно с друг вид пенсия, поради което не се отпускат на лица, на които е отпусната друг вид пенсия, включително и от друга държава.

✓ **Персонална пенсия**

Персонални пенсии в изключителни случаи могат да се отпускат на две категории лица:

1. Жени, навършили възрастта по чл. 68, ал. 3 от КСО (за 2021 г. – 66 години и 8 месеца), родили и отгледали 5 и повече деца до навършване на 18-годишната им възраст.

2. Лица, навършили възрастта по чл. 68, ал. 3 от КСО (за 2021 г. - 66 години и 8 месеца), които са полагали грижи в продължение на повече от 10 години за лица с увреждания - членове на техните семейства, постоянно нуждаещи се от чужда помощ; за членове на семейството се считат съпругът, съпругата, както и техните възходящи и низходящи по права линия.

Изисквания за отпускане на персонална пенсия:

1. Годишният доход на член от семейството да е по-малък от сбора на гарантирания минимален доход, установен за страната през последните 12 месеца.

При определяне на годишния доход за членове за семейството се считат съпругът и децата до 18-годишна възраст, ако не са встъпили в брак, както и децата над тази възраст, ако са неработоспособни с определена от ТЕЛК (НЕЛК) 50 и над 50 на сто трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане, нямат други доходи и не са встъпили в брак. Към настоящия момент определеният месечен размер на гарантирания минимален доход е 75 лв. (Постановление № 305 на Министерския съвет от 19.12.2017г., в сила от 01.01.2018 г.)

2. Правоимащите лица да имат най-малко 3 години действителен осигурителен стаж. (чл. 92 от Кодекса за социално осигуряване и чл. 7 от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж и § 2, т. 3 от допълнителните разпоредби на Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж).

От 01.01.2019 г. на децата без право на наследствена пенсия от починал родител не се отпускат персонални пенсии по чл. 92 от КСО. Техните права се преценяват на основание Закона за семейните помощи за деца (обн., ДВ, бр. 88 от 23.10.2018 г.)

Повече информация за това как се изчислява размера на пенсиите, несвързани с трудовата дейност, можете да намерите на сайта на [Националния осигурителен институт](#).

IV. Социални услуги

Какво е заложено в същността на социалните услуги?

Социалните услуги според Закона за социалните услуги (в сила от 1 юли 2020 г.) са дейности за подкрепа на лицата за:

1. превенция и/или преодоляване на социалното изключване;
2. реализиране на права;
3. подобряване качеството на живот.

Социалните услуги се основават на социална работа, индивидуален подход и индивидуална оценка на потребностите. Теса основен инструмент за подкрепа на човека с увреждания за компенсирание на дефицитите, предизвикани от увреждането, и за реализиране на потенциала му. От съществено значение са за това хората с увреждания да успеят да водят независим и достоен живот, за активното им включване и преодоляване на съществуващи бариери в различни сфери на обществения живот.

Къде са уредени социалните услуги в България?

Социалните услуги са регламентирани в международни актове и в действащото национално законодателство.

Основните международни актове са:

- ✓ [Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания](#)
- ✓ [Конвенцията на ООН за правата на детето](#);

Конвенцията за правата на хората с увреждания е ратифицирана на 23.12.2010 г. от Европейския съюз, а на 26.01.2012 г. Народното събрание в България ратифицира Конвенцията и започна да се прилага и в България. В нея се обръща специално внимание на социалните услуги и на тяхната роля за воденето от хората с увреждания на независим живот и за включване в общността.

Съгласно чл. 19 от международния акт държавите - страни признават правата на всички хора с увреждания да живеят в общността с възможности за избор, каквито имат всички останали хора и предприемат ефективни и подходящи мерки, така че хората с увреждания да бъдат подпомогнати за пълноценно упражняване на това тяхно право и за пълното им включване и участие в общността, включително чрез осигуряване на:

а) възможност за хората с увреждания да избират равноправно с всички останали местожителството си, къде и с кого да живеят, като не биват задължавани да живеят при конкретни условия;

б) достъп за хората с увреждания до набор от услуги в дома, в социални заведения и услуги за подкрепа в общността, в това число и достъп до лична помощ, каквато е необходима за подкрепа на ежедневието и участие в живота на общността, за да се избегне тяхната изолация и сегрегация;

в) равен достъп за хората с увреждания до всички обществени услуги и публични обекти по начин, съобразен с техните нужди.

От действащото национално законодателство основни актове са:

- ✓ Закон за социалните услуги и Правилника за прилагането му;
- ✓ Наредба за стандартите за заплащане на труда на служителите, осъществяващи дейности по предоставяне на социални услуги, които се финансират от държавния бюджет;
- ✓ Тарифа за таксите за издаване и подновяване на лиценз за предоставяне на социални услуги;
- ✓ Тарифата за таксите за социалните услуги, финансирани от държавния бюджет;
- ✓ Устройствен правилник на Агенцията за качеството на социалните услуги;
- ✓ Закона за хората с увреждания и Правилника за прилагането му;
- ✓ Закон за социално подпомагане и Правилника за прилагането му;
- ✓ Закон за личната помощ;
- ✓ Закон за защита от дискриминация.

Кои органи отговарят за реализирането на социалните услуги?

Органът, който определя държавната политика в областта на социалните услуги в България, е Министерският съвет. Водещо при планирането, разработването, координирането, провеждането и контрола на дейностите по социалните услуги е Министерството на труда и социалната политика.

Освен това функции по реализирането на социалните услуги имат още:

- ✓ Агенцията за социално подпомагане;

- ✓ Агенцията за качеството на социалните услуги;
- ✓ Областни управители;
- ✓ Общинските съвети;
- ✓ Кметовете на общини;
- ✓ териториалните структури на Министерството на труда и социалната политика, Министерството на здравеопазването, Министерството на образованието и науката, Министерството на вътрешните работи и други държавни органи;
- ✓ частните доставчици на социални услуги на територията на общината и областта;
- ✓ юридическите лица с нестопанска цел за общественополезна дейност;

В чл. 27 от Закона е предвидено създаването на **Съвет по въпросите на социалните услуги към всяка община**. В Съвета се включват представители на:

- ✓ териториални структури на Министерството на труда и социалната политика, Министерството на здравеопазването, Министерството на образованието и науката, Министерството на вътрешните работи и други държавни органи;
- ✓ частни доставчици на социални услуги на територията на общината и областта;
- ✓ юридически лица с нестопанска цел за общественополезна дейност;
- ✓ лицата, ползващи социални услуги;
- ✓ висши училища, обучаващи социални работници на територията на общината и областта.

Дейностите, които са възложени на този съвет са следните:

1. подпомага извършването на анализ на потребностите от социални услуги на общинско ниво и анализ на състоянието и ефективността на социалните услуги, които се предоставят на територията на общината;
2. разработва предложения за подобряване на качеството и ефективността на социалните услуги, които се предоставят на територията на общината;
3. изпълнява и други функции, възложени от общинския съвет.

А съставът му се определя с решение на общинския съвет по предложение на кмета на общината.

Кой има право на социални услуги?

Право на социални услуги има **всяко лице, което се нуждае от подкрепа за превенция и/или преодоляване на социалното изключване, реализиране на права или подобряване на качеството му на живот, независимо от неговите възраст, здравно състояние, образование, доходи, социално и имуществено състояние.**

Всяко дете има право на социални услуги, съобразени с неговите най-добри интереси, възраст, физическо, здравно и психическо състояние, степен на развитие и индивидуални потребности.

В рамките на тези условия, все пак важат определени ограничения. Важно е да се отбележи, че ползването на социални услуги за резидентна грижа се допуска само в случай, че са изчерпани възможностите за подкрепа на лицата чрез социални услуги в домашна среда и в общността. Не се допуска задължително ползване на социални услуги за резидентна грижа от пълнолетни лица. Социални услуги за резидентна грижа от пълнолетни лица, се ползват задължително само по разпореждане на съда и само в случаите, определени в закон.

При предоставянето на социални услуги лицата, които ги ползват, имат правото да изразяват свободно мнението си за начина на предоставяне и ефективността на услугите, възможностите за подобряване на качеството им и за всички въпроси, които имат отношение към техните права и интереси при ползване на социалните услуги.

Видове социални услуги

В ЗСУ е предвидено различно групиране на социалните услуги по различни критерии.

Според обхвата

Според своя обхват, социалните услуги се делят на общодостъпни и специализирани.

✓ Общодостъпните социални услуги:

1. информиране, консултиране и обучение за реализиране на социални права и за развиване на умения, които се предоставят за срок, не по-дълъг от два месеца;
2. мобилна превантивна общностна работа.

✓ Специализирани социални услуги

Такива се предоставят в случай на:

1. настъпването на определен риск за живота, здравето, качеството на живот или развитието на лицето;
2. необходимост да бъде удовлетворена специфична потребност на определена група

Според вида дейност

Според вида дейност, социалните услуги са разпределени в 10 категории:

1. информиране и консултиране;
2. застъпничество и посредничество;
3. общностна работа;
4. терапия и рехабилитация;
5. обучение за придобиване на умения;
6. подкрепа за придобиване на трудови умения;
7. дневна грижа;
8. резидентна грижа;
9. осигуряване на подслон;
10. асистентска подкрепа.

Според продължителността на ползването

Срокът за предоставяне на социалните услуги се определя в зависимост от индивидуалната оценка на потребностите от подкрепа на лицето и резултатите за потребителя, които се цели да се постигнат. Съответно ползването на социалните услуги може да бъде:

1. краткосрочно - за срок до шест месеца;
2. средносрочно - за срок до една година;
3. дългосрочно - за срок от една до три години.

Според начина на ползване:

Съществува категоризация и според начина на ползване на социалните услуги, а именно:

1. почасови;
2. полудневни; 3. целодневни; 4. денонощни.

Според средата, в която се предоставят:

1. услуги в домашна среда;
2. услуги в специализирана среда;
3. услуги, които се предоставят мобилно.

Специфични социални дейности

Асистентска подкрепа

Асистентската подкрепа е специализирана социална услуга, която включва подкрепа от асистент за:

1. самообслужване;
2. движение и придвижване;
3. промяна и поддържане на позицията на тялото; 4. изпълнение на ежедневни и домакински дейности;
5. комуникация.

Тя може да бъде предоставена на:

✓ лица в над трудоспособна възраст в невъзможност за самообслужване, които нямат определена по съответния ред степен на намалена работоспособност;

✓ деца с трайни увреждания и пълнолетни лица с трайни увреждания с определена чужда помощ, които не ползват асистентска подкрепа, помощ за осигуряване на асистентска подкрепа или за които не се получава помощ за грижа в домашна среда по реда на друг закон.

Насочването за ползване на асистентска подкрепа, която се финансира от държавния и общинския бюджет, се извършва само от общината, която предоставя услугата. Тя организира предоставянето на асистентската подкрепа по начин, който да позволи комплексно предоставяне на различните видове социални услуги в домашна среда. Асистентска подкрепа не се предоставя на лица, ползващи резидентна грижа, както и за времето, през което се ползва заместваща и целодневна грижа, и за времето на престой в лечебно заведение.

Асистентът в тази социална услуга е лице, полагащо почасови грижи в домашна среда за лица с трайни увреждания или лица в над трудоспособна възраст в невъзможност за самообслужване с цел подкрепа за самообслужване, движение и придвижване, промяна и поддържане на позицията на тялото, изпълнение на ежедневни и домакински дейности и комуникация, като за положената грижа получава възнаграждение.

Възможности за ползване на асистентска подкрепа по Закона за личната помощ

Със ЗЛП се уреждат условията и редът за предоставянето и ползването на лична помощ от хора с трайни увреждания. Чрез нормативния акт се цели подпомагане на хората с трайни увреждания да упражняват основните си права, да имат възможности за избор, независим живот, активно включване и участие в обществото и достъп до услуги и дейности.

Възможни ползватели по механизма са:

1. Човек с трайно увреждане с установени вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност с определена чужда помощ (това обхваща възрастните и децата с право на чужда помощ);
2. дете с 90 и над 90 на сто вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност без определена чужда помощ.

Освен това:

- ✓ Ползвател на лична помощ може да е дете с трайно увреждане, за което се получава месечна помощ по чл. 8д от Закона за семейни помощи за деца, или лице, което получава добавка за чужда помощ по чл. 103 от Кодекса за социално осигуряване.
- ✓ Ползвател на лична помощ може да бъде и потребител на социални услуги с изключение на социалните или интегрираните здравно-социални услуги за резидентна грижа.

- ✓ Ползвател на лична помощ може да бъде и чужденец с трайно увреждане, който има разрешение за дългосрочно или постоянно пребиваване в Република България, чужденец с трайно увреждане, на когото е предоставено убежище, статут на бежанец или хуманитарен статут, чужденец с трайно увреждане, ползващ се от временна закрила, и лице, за което това е предвидено в международен договор, по който Република България е страна, при условие че степента на трайно намалена работоспособност или видът и степента на увреждане са определени по реда на действащото законодателство в Република България и отговаря на изискванията за получаване на добавка за чужда или месечна помощ по чл. 8д, ал. 1 от Закона за семейни помощи за деца.

Максималният брой часове, финансирани от държавния бюджет за лична помощ, са до 168 часа месечно, или до 8 часа грижа на ден за ползвател.

Права на ползвателите

- ✓ Ползвателят на лична помощ, упълномощеното от него лице или законният представител имат правото да избират изберат асистентите; да участват в договарянето на условията на заетостта; да участват в управлението и контрола на вида и времетраенето на положения труд; да уведомяват писмено доставчика на лична помощ за конфликт с асистента.
- ✓ В случаите, при които ползвател на лична помощ е малолетен или поставено под пълно запрещение лице, той се представлява от законния му представител, а когато е непълнолетен или поставено под ограничено запрещение лице, се иска съгласието на законния му представител.

Определящо за ползването на личната помощ е едновременното наличие на пет предпоставки:

1. Определено право на чужда помощ в експертните решения на хората с увреждания;

Съгласно чл. 61, ал. 1, т. 2 във връзка с чл. 68 от Наредбата за медицинската експертиза (в сила от 27.06.2017 г., приета с ПМС № 120 от 23.06.2017 г., обн. ДВ. бр.51 от 27 юни 2017 г.), чуждата помощ се определя от Териториалните експертни лекарски комисии (ТЕЛК)/Националната експертна лекарска комисия (НЕЛК) на лица, които не са в състояние да се обслужват самостоятелно при задоволяване на ежедневните си потребности. Потребността от чужда помощ се установява при степен на трайно намалена работоспособност (степен на увреждане) над 80 на сто ТЕЛК и НЕЛК, докато при децата чужда помощ може да се определи и при степен на увреждане под 90 на сто в зависимост от

естеството на заболяването и възможността за отглеждането им извън семейството (ясла, детска градина, училище и други).

2. Извършена оценка на потребностите по Закона за хората с увреждания (ЗХУ) и издадено направление за ползване на механизма лична помощ с брой часове;
- ✓ В Закона за личната помощ се препраща към индивидуалната оценка на потребностите, извършвана по Закона за хората с увреждания.
- ✓ Броят на часовете за лична помощ се определя в направлението по чл. 25, ал. 2 от Закона за хората с увреждания въз основа на четири степени, както следва:
 - a. първа степен на зависимост – до 15 часа месечно право на лична помощ;
 - b. втора степен на зависимост – до 42 часа месечно право на лична помощ;
 - c. трета степен на зависимост – до 84 часа месечно право на лична помощ;
 - d. четвърта степен на зависимост – до 168 часа месечно право на лична помощ.

Компетентен орган да изготви оценката е специализираният отдел в дирекциите "Социално подпомагане" към Агенцията за социално подпомагане по настоящ адрес на човека с увреждания.

- ✓ Право да подадат заявление-декларацията за оценка на потребностите са човека с увреждане или упълномощено от него лице; родителя (осиновителя), настойника или попечителя на човек с увреждане; лице, на което са възложени грижи за дете с увреждане по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето; ръководителя на социалната или интегрираната здравно-социална услуга за резидентна грижа, която ползва дете с увреждане; директора на дирекция "Социално подпомагане" към Агенцията за социално подпомагане при самосезиране.
- ✓ Към заявление-декларацията задължително се представя и самооценка на човека с увреждания за затрудненията в домашни условия и извън тях по образец.
- ✓ Чрез формуляра за оценка се установяват и нуждите на човека с увреждания от предоставяне на лична помощ, съобразно Методиката за извършване на индивидуална оценка на потребностите от подкрепа за хората с увреждания.
- ✓ Въз основа на заключенията в оценката органът за социално подпомагане издава направление за предоставяне на лична помощ с определен брой

часове. Направлението може да се обжалва по реда на Административно процесуалния кодекс.

- ✓ Срокът на валидност на оценката на потребностите е обвързан със срока на експертното решение за определяне процента на трайно намалената работоспособност или вида и степента на увреждане. Единствено при пожизнените експертни решения срокът на валидност на оценката е 5 години. Гражданите с определени вид и степен на увреждане 50 и над 50 на сто, установени след навършване на възрастта за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от Кодекса за социално осигуряване, както и гражданите с намалена работоспособност, навършили възраст за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от Кодекса за социално осигуряване в срока на решението на ТЕЛК (НЕЛК), се приемат, че имат пожизнени експертни решения. Това означава, че и техните индивидуални оценки на потребностите имат 5-годишен срок на валидност.
3. Подадено заявление-декларация от човека с увреждания за включване в механизма, подадено в общинската администрация по настоящия му адрес.
- ✓ Нуждаещият се от ползване на лична помощ следва да подаде лично, чрез упълномощено от него лице или чрез законния си представител заявление-декларация по образец пред общинската администрация по настоящия му адрес. Към заявление-декларацията се прилага и направлението за ползване на личната помощ с определения брой часове по чл. 25, ал. 2 от ЗХУ. В заявлението лицето декларира, че не получава друга подкрепа за задоволяване на същите потребности.
 - ✓ Документите могат да се подават с писмо с известие за доставяне (обратна разписка) чрез лицензиран пощенски оператор или по електронен път съгласно изискванията на Регламент (ЕС) № 910/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 23 юли 2014 г. относно електронната идентификация и удостоверителните услуги при електронни трансакции на вътрешния пазар и за отмяна на Директива 1999/93/ЕО (ОВ, L 257/73 от 28 август 2014 г.), и на Закона за електронния документ и електронните удостоверителни услуги. При доказана с медицински документ необходимост за хора със сериозни увреждания и невъзможност за придвижване, без близки, документите може да се приемат и в дома на човека с увреждане.

!!! Срокът за разглеждане на документите от общинската администрация и проверка за съответствие с изискванията на закона е 7-дневен от постъпване на документите или от отстраняване на констатираните на непълноти в

документите. В рамките на този срок кметът на общината подготвя сключването на споразумение между ползвателя, асистента и доставчика!!!

4. Изричен отказ от добавката за чужда помощ по чл. 103 от Кодекса за социално осигуряване /КСО/ или в случаите, при които ползвател на лична помощ е дете с увреждане, за което се получава месечна помощ по чл. 8д, ал. 5, т. 2 от Закона за семейни помощи за деца /ЗСПД/ – отказ от сума в размер до 380 лв. от помощта.
- ✓ Важно условие за включване в механизма лична помощ е изричното съгласие в заявление-декларацията на човека с увреждания добавката за чужда помощ по чл. 103 от КСО да не се получава повече от нуждаещия се от асистентска подкрепа, а да се превежда от Националния осигурителен институт на Агенцията за социално подпомагане и да се изплаща като част от възнаграждението на личните асистенти.
- ✓ По сходен начин е уреден въпросът при децата с увреждане, за които се получава месечна помощ по чл. 8д, ал. 5, т. 2 от ЗСПД. В тези случаи сума в размер до 380 лв. от помощта, като конкретният размер съответства на определения брой часове в индивидуалната оценка на потребностите, се превежда за изплащане на възнаграждението на асистента.
5. Определяне на личен асистент, който да полага грижи за човека с увреждане.

Още при подаването на заявление-декларацията в общината по настоящ адрес кандидатът за ползвател има право да посочи асистент и асистент-заместник.

Асистентът следва да не е поставен под запрещение; да не е осъждан за умишлено престъпление от общ характер и спрямо него като извършител на домашно насилие да не са налагани мерки за защита по Закона за защита от домашното насилие. Това означава, че може да е с увреждане и да е пенсионер (да е придобил право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от Кодекса за социално осигуряване).

С последните изменения, в сила от 1 януари 2021 г., се дава възможност на доставчика на лична помощ да поставя и други изисквания към асистентите по своя преценка в зависимост от потребностите на ползвателя.

Кандидатите за асистенти могат да предоставят документи, удостоверяващи успешно преминал курс на обучение за асистент, или документ, удостоверяващ наличието на подходящо образователно и/или квалификационно равнище. При възможност от страна на доставчика, може да се провежда въвеждащо обучение на кандидатите за асистенти.

Редът и срокът за предоставяне и ползване на личната помощ, както и правата и задълженията на страните се определят в споразумение между ползвателя, асистента и доставчика на лична помощ, въз основа на което се сключва трудов договор между доставчика на лична помощ, в качеството на работодател, и избрания асистент (работник), при спазване на действащите правила и норми. Споразумението се сключва за срока на издаденото направление за предоставяне на лична помощ.

Предвидено е, че изпълнението на задълженията по трудовия договор на асистента започва от 1-во число на месеца, следващ месеца на сключване на договора. Договорът на асистент-заместника е от датата, определена в договора за начало на неговото изпълнение.

Асистентите получават възнаграждение, като часовата ставка се определя въз основа на коефициент 1,4 от размера на минималната часова работна заплата, установена за страната за съответната година; социално осигурителните и здравноосигурителните вноски за сметка на работодателя, ако асистентът не е осигурен на друго основание, и допълнителното трудово възнаграждение за трудов стаж и професионален опит.

Възнаграждението на асистента се определя въз основа на отработените часове за един календарен месец чрез отчет, представен на доставчика на личната помощ и се изплаща до 20-то число на месеца, следващ отчетния.

До 31 декември 2021 г. коефициентът на часовата ставка за положен труд е 1,2. За 8-часов работен ден възнаграждението ще бъде 780 лв. на месец.

Заместваща грижа

Друга сходна социална услуга, от която могат да се възползват родителите на деца с трайни увреждания, семействата по чл. 26 от Закона за закрила на детето, семействата и лицата, които полагат грижа в домашна среда за пълнолетни лица с трайни увреждания в невъзможност за самообслужване и за възрастни хора в невъзможност за самообслужване, е правото на заместваща грижа.

Заместващата грижа се предоставя за срок, не по-дълъг от 30 дни в рамките на една календарна година. Тя може да се предоставя в домашна среда, специализирана среда, в която се осигурява резидентна или дневна грижа, и в домовете на приемни семейства. Приемните семейства полагат заместваща грижа само за деца.

Финансирането на заместващата грижа от държавния бюджет се извършва съгласно стандарта за делегирана от държавата дейност за съответната социална услуга, чрез която се предоставя грижата, или по реда на Закона за закрила на детето в случаите, когато грижата се осигурява от приемно семейство. Ако лицата по ал. 1 получават възнаграждение или финансова помощ, финансирани от държавния бюджет, във връзка с полаганата от тях грижа за децата или за други членове на семейството, те не могат да ги получават за срока, в който заместващата грижа се осигурява без заплащане на такси от лицата.

Каква е процедурата за възползване от социална услуга?

!!! Съществено за предвидените социални услуги по новия Закон за социалните услуги е, че за някои от тях се изисква насочване от Дирекция „Социално подпомагане“ или от общината, а за други – не се изисква !!!

Според нормативния акт за ползване на **общодостъпните социални услуги** не се изисква насочване, извършване на оценка на потребностите и изготвяне на индивидуален план за подкрепа, както и сключване на договор. Те се предоставят от избрания от човека с увреждане доставчик на социалната услуга по определени от него общи условия. Насочване не е необходимо и **при ползване от хората с увреждания на социални услуги въз основа на направление, издадено от дирекцията „Социално подпомагане“** след извършването на индивидуалната оценка на потребностите по Закона за хората с увреждания. В тези случаи човекът с увреждане директно представя на ръководителя на социалната услуга, финансирана от държавния бюджет и предоставяна от избрания от лицето доставчик, издаденото му направление за предоставяне на социални услуги и изготвената му индивидуална оценка на потребностите по Закона за хората с увреждания. Впоследствие, от доставчика на социалната услуга е необходимо да бъде извършена оценка на потребностите, както и да бъде изготвен индивидуален план за подкрепа. В случай на съгласие между страните въз основа на оценката и плана се сключва договор за предоставяне на избраната услуга.

При частните доставчици на социални услуги също не се изисква насочване. Там желаещите да ползват социални услуги, които не се финансират от държавния и/или общинския бюджет, заявяват желанието си директно пред избрания от тях частен доставчик на социални услуги.

Частните доставчици на социални услуги са длъжни:

1. да предоставят информацията и да консултират обвързания се към тях относно желаната услуга в достъпен за него формат и посредством средства и технологии, улесняващи разбирането на информацията;

2. да водят регистър на заявените желания за ползване на предоставяните от тях социални услуги.

В случай че нуждаещият се е в кризисна ситуация, пострадал е от домашно насилие, или е жертва на трафик, частният доставчик незабавно уведомява дирекция "Социално подпомагане" по местонахождение на предоставяната от него социална услуга за извършване на насочване, а при непосредствена опасност за живота на лицата уведомява органите на Министерството на вътрешните работи.

Лицата без гражданство и лицата, търсеци международна закрила, които не могат по обективни причини да удостоверят настоящ адрес, както и бездомните лица и лицата, които поради здравословни и/или психични проблеми не могат да удостоверят настоящ адрес, се насочват от дирекция "Социално подпомагане" или от общината по мястото на пребиваването им.

Как се извършва насочването?

Насочването за ползване на социални услуги може да бъде извършено от дирекция "Социално подпомагане" или от общината и включва:

- ✓ информиране на лицата относно съществуващите социални услуги, които имат право да ползват, условията и сроковете за тяхното ползване;
- ✓ информиране на лицата относно условията за заплащане и пълно и частично освобождаване от заплащане на такса за ползване на социални услуги;
- ✓ извършване на предварителна оценка на потребностите от социални услуги, която съдържа предложение за подходящите социални услуги, които лицето има право да ползва, и избраните от него социални услуги;
- ✓ съдействие и консултиране на лицата за избор на подходящи за тях социални услуги.

Дирекцията "Социално подпомагане" извършва насочване за ползване на социални услуги:

- ✓ от деца, родители, семейства и лица, които полагат грижи за деца, в случаите, когато услугите се предоставят като мярка за закрила на детето по реда на Закона за закрила на детето;
- ✓ от лица, поставени под запрещение;

- ✓ от лица в кризисна ситуация, лица, пострадали от домашно насилие, и жертви на трафик;
- ✓ когато услугите се предоставят на областно ниво за лица от цялата страна.

Всяко лице има право да бъде информирано и консултирано от дирекция "Социално подпомагане" относно социалните услуги, включени в Националната карта на социалните услуги, и услугите в териториалния обхват на дирекцията, които се финансират от общината. Насочването за ползване на социални услуги като мярка за закрила на детето в семейна среда се извършва по реда на Закона за закрила на детето.

Как участва дирекция „Социално подпомагане“?

Насочването от дирекция "Социално подпомагане" за ползване на специализирани социални услуги, финансирани от държавния бюджет, се извършва по желание на лицето, което то може да заяви в дирекцията по настоящия му адрес устно - на място или по телефон, или писмено, включително по електронен път. То се извършва в срок до 20 дни от заявяването на желанието за ползване на социална услуга. Впоследствие, в срок до 3 работни дни от заявяване на желанието се предлага дата и място за провеждане на среща, като те се съгласуват с човека с увреждане.

Срещата се провежда в деня, в който лицето е заявило желание за ползване на социална услуга, но не по-късно от 5 работни дни. Тя може да се осъществи в дирекцията, в електронна среда или при желание на нуждаещия се – на мястото, където то пребивава, в случай че не може да бъде организирана среща по друг начин. Информацията на гражданина се предоставя в устен и писмен вид в достъпен за него формат и посредством средства и технологии, улесняващи разбирането ѝ.

Имайте предвид, че с цел оказване на съдействие и консултиране за социални услуги, финансирани от държавния бюджет, социалният работник може да поиска представяне на допълнителна информация от лицето, заявило желание за ползване на социална услуга, когато информацията не може да бъде изискана по служебен ред. В случай че лицето, заявило желание за ползване на социалната услуга, е поставено под запрещение, то представя становището на своя попечител или настойник. Ако такова становище не може да бъде представено – се изисква служебно от дирекцията.

Въз основа на информация се изготвя предварителната оценка, която удостоверява извършеното насочване от дирекция "Социално подпомагане". Оценката се подписва от социалния работник и от нуждаещия се.

Предварителната оценка се предоставя на нуждаещия се незабавно след подписването ѝ. Оценката може да бъде изпратена на нуждаещия се и по електронен път. В случай че нуждаещия се не желае да ползва предложените социални услуги, това се отразява в предварителната оценка.

Когато предварителната оценка не съдържа предложение за ползване на социални услуги или на социални услуги, които лицето е заявило желание да ползва, тя може да се обжалва от лицето по реда на Административнопроцесуалния кодекс. Предварителната оценка се представя от лицето на ръководителя на социалната услуга, финансирана от държавния бюджет и предоставяна от избрания от лицето доставчик. Когато лицето е избрало да ползва различни социални услуги, финансирани от държавния бюджет, предоставяни от един или няколко доставчици на социални услуги, то представя оригинал на предварителната оценка на ръководителя на една от социалните услуги, а на ръководителите на останалите услуги предоставя копие от оценката.

При непосредствена опасност за живота на нуждаещите се и на техните деца дирекция "Социално подпомагане" или доставчикът на социалната услуга, която лицето е избрало да ползва, уведомява органите на Министерството на вътрешните работи по местонахождение на услугата.

Как участва общината?

Общината извършва насочване за ползване на социални услуги, които се финансират от държавния и/или общинския бюджет, от всички лица с изключение на тези, за които е изрично предвидено, че насочването се извършва от Дирекциите „Социално подпомагане“. Насочването за ползване на социални услуги на областно ниво за лица от цялата област се извършва от всички общини от областта съгласно условията, определени в споразумение между общините. Насочването за ползване на социални услуги на общинско ниво, които се предоставят от една община за лица от други общини, се извършва от общините съгласно условията, определени в споразумението между общините.

Насочването от общината се извършва по желание на лицето, което то може да заяви устно - на място или по телефон, или писмено, включително по електронен път, по настоящия си адрес. Сроковете и процедурата за извършване на насочването и изготвянето на предварителната оценка са сходни с тези при насочването от дирекцията „Социално подпомагане“.

Предварителните оценки са валидни:

- ✓ за социалните услуги, които се ползват краткосрочно - до един месец от датата на подписването им;
- ✓ за социалните услуги, които се ползват средносрочно и дългосрочно, с изключение на тези за резидентна грижа - до два месеца от датата на подписването им;
- ✓ за социалните услуги за резидентна грижа - до три месеца от датата на подписването
- ✓ им.

!!! При изчисляването на сроковете не се взема предвид времето, през което:

1. лицето е било на болнично лечение;
2. лицето е включено в списъка на чакащите лица за ползване на съответната социална услуга по чл. 79 от Закона за социалните услуги;
3. за ползването на съответната социална услуга са въведени ограничения поради обявено извънредно положение или обявена извънредна епидемична обстановка;
4. предварителната оценка е била обжалвана от лицето.

Може ли доставчикът на социалната услуга да откаже предоставянето на услуги?

Налице са и няколко възможности, при които доставчикът може да откаже предоставянето на услугата:

- ✓ **При липса на свободни места:**

При невъзможност на избрания доставчик да предостави социалната услуга поради достигнат максимален брой на потребителите лицето има право да бъде включено в списък на чакащите за ползването ѝ, изготвен от доставчика. Осигуряването на социални услуги за лицата, включени в списъка на чакащите, става съгласно поредността на вписване. Поредността на вписване не се прилага в случаите на нужда от спешна подкрепа на лица в кризисна ситуация, на лица, пострадали от домашно насилие, и на лица - жертви на трафик.

Извън гореизложеното, съгласно чл. 78, ал. 5, т. 1 и 2 от Закона за социалните услуги доставчик на социална услуга, която се финансира от

държавния бюджет, може да откаже предоставянето на услуга само когато:

- ✓ не предоставя исканите от лицето социални услуги;
- ✓ след извършване на индивидуалната оценка на потребностите се установи, че чрез социалните услуги, които предлага, не могат да се удовлетворят потребностите на лицето.
- ✓ Доставчикът на социалната услуга, която се финансира от държавния бюджет, е длъжен да:
 - ✓ информира дирекция "Социално подпомагане" или общината за избора на лицето и че не може да му предостави исканите социални услуги;
 - ✓ информира лицето за всички социални услуги, които доставчикът има право да предоставя;
 - ✓ при желание от страна на лицето го информира за търсените от него социални
- ✓ услуги, които се предоставят с финансиране от държавния бюджет.

В случаите по чл. 78, ал. 5, т. 2 от Закона за социалните услуги доставчикът на социалната услуга, която се финансира от държавния бюджет, в срок до 5 работни дни изпраща индивидуалната оценка на потребностите и мотивиран отказ за предоставяне на услугата на дирекция "Социално подпомагане" или общината, извършила насочването, и на лицето, а индивидуален план за подкрепа не се изготвя.

В случаите, при които е издадено направление по Закона за хората с увреждания, индивидуалната оценка на потребностите и мотивираният отказ за предоставяне на социалната услуга се изпращат на дирекция "Социално подпомагане", издала направлението за предоставяне на социални услуги по Закона за хората с увреждания, и на лицето с увреждане. Отказът може да се обжалва по реда на Административнопроцесуалния кодекс от лицето, дирекцията "Социално подпомагане", извършила насочването или издала направлението за предоставяне на социални услуги по Закона за хората с увреждания; общината, извършила насочването. До приключване на процедурата по обжалването доставчикът на социалната услуга, направил отказа, предлага на лицето тези дейности, чрез които е възможно да бъде подкрепено в рамките на услугата въз основа на изготвената му индивидуална оценка на потребностите.

В случаите, в които отказът за предоставяне на социална услуга не е обжалван, дирекция "Социално подпомагане" или общината до 30 дни от изтичането на срока за обжалване на отказа предприема действия за съдействие на лицето за избор на подходяща за него социална услуга, финансирана от държавния бюджет, като до избора на друга услуга доставчикът, направил отказа, предлага на лицето тези дейности, чрез които е възможно да бъде подкрепено в рамките на услугата въз основа на изготвената му индивидуална оценка на потребностите.

След избора от лицето на друга социална услуга, финансирана от държавния бюджет, доставчикът на тази услуга организира изготвянето на нова индивидуална оценка на потребностите.

Какъв е редът за изготвяне на индивидуалната оценка на потребностите и на индивидуалния план за подкрепа?

Индивидуалната оценка на потребностите и индивидуалният план за подкрепа се изготвят **в срок до 20 дни от заявяването** на желанието на лицето да ползва социалната услуга от изборния от него доставчик. Срокът може да се удължи до 30 дни, когато лицето по обективни причини не може да участва при изготвянето на индивидуалната оценка на потребностите и индивидуалния план за подкрепа или когато лицето писмено е поискало удължаване на срока. При невъзможност на изборния доставчик да предостави социалната услуга поради достигнат максимален брой на потребителите и включването на желаещия в списъка на чакащите – индивидуална оценка на потребностите и индивидуален план за подкрепа не се изготвят.

Оценката включва интервюта, тестове, срещи и интервюта с роднини и близки на лицето, проучване на документи и становища на специалисти, анализ на домашната/семеината среда, наблюдения и/или други методи по преценка на екипа. Оценката се подписва от участващите в нейното изготвяне и от лицето. Тя се предоставя незабавно на лицето, а в срок до 5 работни дни се предоставя на дирекция "Социално подпомагане" или на общината – в зависимост кой е направил насочването.

Индивидуалният план за подкрепа се изготвя въз основа на индивидуалната оценка на потребностите от определения екип при доставчика на услугата. Планът се подписва от участващите в изготвянето и от лицето и се предоставя в срока, в който се предоставя и оценката на общината или на дирекцията „Социално подпомагане“ – в зависимост кой е направил насочването. В него са включени целите, които трябва да се постигнат за удовлетворяване на потребностите на лицето; конкретните дейности съобразно вида и профила на

социалната услуга за постигане на целите за удовлетворяване на потребностите на лицето, тяхната продължителност и периодичност, както и лицата, включени в изпълнението им; препоръки за дейности за подкрепа с участието на семейството и близките в домашна среда (в случай на необходимост); мерки за извеждане от социална услуга за резидентна грижа (в случай че лицето ползва социална услуга за резидентна грижа); резултатите, които следва да се постигнат; сроковете за изпълнение на дейностите; други предложения на екипа. В зависимост от конкретните потребности на лицето и при негово желание в индивидуалния план за подкрепа могат да бъдат включени препоръки за интегрирано предоставяне на подкрепа от различни системи, а в зависимост от конкретните потребности на лицето и неговото семейство и близки и при писмено желание от тяхна страна могат да се включат и дейности за подкрепа на семейството и близките на лицето.

При избор на повече от един доставчик на социални услуги се изготвят съгласувани оценки и планове от екип от служители, определени от доставчиците на всички социални услуги, които лицето е избрало да ползва, и с участието на лицето. Координацията при изготвянето на индивидуалната оценка на потребностите и индивидуалния план за подкрепа се осъществява от определен от екипа доставчик на една или повече от избраните от лицето социални услуги.

Какъв е редът за актуализиране на индивидуалната оценка на потребностите и на индивидуалния план за подкрепа?

Индивидуалната оценка на потребностите и индивидуалният план за подкрепа се актуализират по реда за изготвянето им. Всяко лице, което ползва социална услуга, може да поиска актуализиране на своите индивидуална оценка на потребностите и индивидуален план за подкрепа. Искането може да бъде направено:

- ✓ не по-рано от два месеца от подписване на договора за ползване на социалната услуга или от последната актуализация на оценката и плана - при краткосрочно и средносрочно ползване на социални услуги;

- ✓ не по-рано от 4 месеца от подписване на договора за ползване на социалната услуга или от последната актуализация на оценката и плана - при дългосрочно ползване на социални услуги.

В случай че лицето, което ползва социална услуга, не е поискало актуализиране, доставчикът на социалната услуга е длъжен да изготви актуализирана индивидуална оценка на потребностите и актуализиран индивидуален план за подкрепа:

- ✓ не по-късно от 3 месеца от подписване на договора за ползване на социалната услуга - при краткосрочно ползване на социална услуга;
- ✓ не по-късно от 4 месеца от подписване на договора за ползване на социалната услуга - при средносрочно ползване на социална услуга;
- ✓ не по-късно от 6 месеца от подписване на договора за ползване на социалната услуга или от последната актуализация на оценката и плана - при дългосрочно ползване на социална услуга;
- ✓ не по-късно от 12 месеца от подписване на договора за ползване на социалната услуга или от последната актуализация на оценката и плана - при ползване на социална услуга за резидентна грижа за пълнолетни лица.

Извън случаите по чл. 34, ал. 1 индивидуалната оценка на потребностите и индивидуалният план за подкрепа могат да се актуализират и при необходимост. До 30 дни преди изтичане на срока на договора за ползване на социална услуга доставчикът на услугата изготвя доклад за оценка, с която се установява дали са постигнати резултатите, включени в индивидуалния план за подкрепа на лицето.

Как се сключва договорът за предоставяне на социална услуга?

Доставчикът на социални услуги е длъжен да предостави на лицето, което е избрало да ползва предоставяните от него услуги, проект на договор за ползване на социални услуги. След постигане на съгласие лицето и/или негов законен представител и доставчикът на социални услуги сключват в писмена форма договор за ползване на социални услуги, като индивидуалният план за подкрепа е неразделна част от него. Договорът за ползване на социални услуги се прекратява:

1. по взаимно съгласие на страните, изразено в писмена форма;
2. с изтичане на срока на договора;
3. при смърт на лицето;
4. при прекратяване на социалната услуга;
5. при прекратяване на дейността на лицата по чл. 29, ал. 3, т. 2 и чл. 30 от Закона за социалните услуги или при отнемане на лиценза им за предоставяне на социалната услуга;

6. едностранно от лицето със 7-дневно писмено предизвестие, отправено до доставчика на социалната услуга;
7. при постигане на заложените резултати;
8. при общо съгласие между доставчика и лицето за невъзможност за постигане на резултатите, заложен в индивидуалния план за подкрепа на лицето (след извършване на актуализирана индивидуална оценка на потребностите);
9. в случаите по чл. 102, ал. 2 от Закона за социалните услуги.

В случай че при доклада се установи необходимост от продължаване на ползването на социалните услуги от лицето и при желание от негова страна, срокът на действие на договора с доставчика се продължава.

Такси при ползването на социални услуги

Първото, което следва да се има предвид при изчисляването на таксите, които е нужно лицето с увреждания да заплати за ползването на социална услуга, са **разликите в законодателството до края на 2021-ва година**. До 31 декември. такси за ползване на финансирана от държавния бюджет асистентска подкрепа по Закона за социалните услуги не се заплащат от лицата, които я ползват. Лицата, които към датата на влизане в сила на Правилника за прилагане на Закона за социалните услуги ползват финансирани от държавния бюджет социални услуги, продължават ползването им без ново насочване, независимо от настоящия им адрес. На лицата, които към датата на влизане в сила на Закона за социалните услуги са заявили желание за ползване на социална услуга и са включени в регистъра на чакащите за настаняване/ползване на социална услуга по отменения чл. 40а от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане, се изготвя предварителна оценка по Закона за социалните услуги за насочването им към подходяща услуга, без да заявяват повторно желание за ползване на социални услуги.

До 31 декември 2021 г. предварителната оценка за ползване на социални услуги, които се финансират от държавния бюджет, се изготвя само от дирекции "Социално подпомагане" с изключение на социалната услуга асистентска подкрепа по Закона, за ползването на която предварителната оценка се изготвя само от общините. Също така, всяка дирекция "Социално подпомагане" поддържа списък на чакащите лица за ползване на финансирани от държавния бюджет социални услуги в териториалния обхват на дирекцията с изключение на социалната услуга асистентската подкрепа по Закона, за ползването на която списъкът на чакащите се поддържа от общината.

Към момента размерът на таксите се определя в процент от дохода на лицата, които ползват социални услуги, както следва:

1. в домовете за възрастни с умствена изостаналост - 80 на сто;
2. в домовете за стари хора - 70 на сто;
3. в домовете за възрастни хора с психични разстройства - 80 на сто;
4. в домовете за възрастни хора с физически увреждания - 70 на сто;
5. в домовете за възрастни хора със сетивни нарушения - 70 на сто;
6. в социалните учебно-професионални центрове - 50 на сто;
7. в дневните центрове - 30 на сто;
8. за седмична услуга в дневните центрове - 50 на сто;
9. в домовете за възрастни хора с деменция - 80 на сто;
10. в защитените жилища - 50 на сто;
11. в преходните жилища - 50 на сто;
12. в наблюдаваните жилища - 30 на сто;
13. в центровете за временно настаняване - 30 на сто;
14. в звената "Майка и бебе" - 30 на сто;
15. в центровете за настаняване от семеен тип - 50 на сто;
16. Център за социална рехабилитация и интеграция - 5 на сто.

Тези такси се заплащат в непълен размер от лицата, които получават:

1. добавка по чл. 103 от Кодекса за социално осигуряване;
2. еднократно изплащани допълнителни суми към пенсиите по решение на Министерския съвет;
3. еднократни компенсации към пенсиите или извънредните пенсии;

4. добавки към пенсията на ветераните, доброволците и пострадалите, взели участие в Отечествена война, и на пострадалите при изпълнение на мисиите във военни контингенти на Организацията на обединените нации;

5. допълнителна месечна компенсация към пенсиите на навършилите 75-или 80-годишна възраст;

6. добавка към пенсиите по чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица;

7. помощи и средства, получавани по Закона за хората с увреждания;

8. стипендии, получавани по реда на Постановление № 328 на Министерския съвет от 2017 г. за условията и реда за получаване на стипендии от учениците след завършено основно образование (обн., ДВ, бр. 103 от 2017 г.; изм. и доп., бр. 12 от 2019 г.), и финансови средства за джобни разходи, получавани по реда на § 1а от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане;

9. помощи, отпуснати на основание чл. 6, 7, 8, 8д и 10а от Закона за семейни помощи за деца.

Непълният размер на таксите се определя, като не се включват като доход средствата по ал. 1. Такса в размер на 50 на сто от дохода си заплащат лицата, навършили 18-годишна възраст, с изключение на тези, които учат, до завършване на средно образование, но не по-късно от навършване на 20-годишна възраст, когато продължават да ползват социални услуги в домовете за деца.

Такса в размер на действителните месечни разходи за издръжка на едно лице, настанено в специализирана институция или социална услуга в общността от резидентен тип, заплащат лицата, които:

1. имат вземания, влогове, дялови участия и ценни книжа, чиято обща стойност надхвърля 500 лв.;

2. имат сключен договор за предоставяне на собственост срещу задължение за издръжка и/или гледане;

3. са прехвърлили срещу заплащане собствеността върху недвижим имот и/или идеални части от него през последните 5 години и общата стойност на сделките надвишава 60-кратния размер на гарантирания минимален доход за съответния период;

4. са прехвърлили чрез договор за дарение собствеността върху недвижим имот и/или идеални части от него през последните 5 години.

Действителните месечни разходи включват месечните разходи за храна, постелен инвентар и облекло, перилни и хигиенни материали, разходи за разносяне на храната, както и съответната част от общите разходи за електрическа и топлинна енергия, вода, канализация и битови отпадъци, намалени с даренията и завещанията от местни и чуждестранни физически и юридически лица. Таксите не могат да надвишават действителните месечни разходи за издръжка на едно лице.

Условия и ред за ползване на заместваща грижа

В чл. 54 – 59 от Правилника за прилагане на ЗСУ е постановено, че родителите на деца с трайни увреждания, семействата по чл. 26 от Закона за закрила на детето, семействата и лицата, които полагат грижа в домашна среда за пълнолетни лица с трайни увреждания в невъзможност за самообслужване и за възрастни хора в невъзможност за самообслужване могат да заявят желание за ползване на заместваща грижа устно - на място или по телефон, или писмено, включително по електронен път:

1. в дирекция "Социално подпомагане" по настоящия им адрес - когато желанието е за ползване на финансирана от държавния бюджет заместваща грижа, която се предоставя в специализирана среда за осигуряване на резидентна грижа;
2. в общината по настоящия им адрес, когато:
 - а) желанието е за ползване на финансирана от общинския бюджет заместваща грижа;
 - б) желанието е за ползване на финансирана от държавния бюджет заместваща грижа, която се предоставя в домашна среда или в специализирана среда за осигуряване на дневна грижа.

Насочването, оценката на потребностите и подготовката на плана за подкрепа се извършват по реда на глава втора, раздел I и раздел II (процедурите по насочване, извършване на оценка и план) с участието на лицето, което основно полага грижи, и лицето, за което се иска осигуряване на заместваща грижа. В индивидуалния план за подкрепа се включва:

1. график за ползване на заместващата грижа в рамките на периода, за който ще се осигури;

2. начин за ползване на заместващата грижа (целодневно, включително няколко поредни дни, нощна грижа, съботно-неделно, денонощно, включително няколко поредни денонощия, почасово);
3. срок за ползване на заместващата грижа;
4. целите и резултатите, които трябва да се постигнат за удовлетворяване на потребностите на лицето.

При спешни случаи поради инцидентно възникнала кризисна ситуация в семейството насочването за ползване на услугата, чрез която се осигурява заместваща грижа, се извършва в рамките на деня, в който е направено искането. Семействата по чл. 26 от Закона за закрила на детето могат да заявяват желание за ползване на заместваща грижа по реда на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето. Осигуряването на заместваща грижа от приемни семейства е по реда на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето и Наредбата за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване на деца в тях. Заместваща грижа се осигурява при наличие на някое от следните условия:

1. заболяване на лицето, което обичайно полага грижата, без значение дали лечението ще се проведе в домашни условия или в болнично заведение, когато друг член на семейството не може да осигури адекватна грижа за лицето, за което се иска заместваща грижа;
2. необходимост от краткосрочно заместване по семейни причини на лицето, което обичайно полага грижата, когато друг член на семейството не може да осигури адекватна грижа за лицето, за което се иска заместваща грижа;
3. необходимост от осигуряване на лично време на лицето или семейството, което обичайно полага грижата;
4. необходимост от осигуряване на лично време на приемно семейство, при което има настанено дете по реда на Закона за закрила на детето;
5. участие на лицето, което обичайно полага грижата, в различни групи за подкрепа, обучения или други дейности;
6. лицето, за което е заявено желание за осигуряване на заместваща грижа, не ползва социалната услуга, чрез която се осигурява исканата заместваща грижа.

Заместваща грижа за деца се предоставя само в домашна среда и в специализирана среда, чрез която се осигурява дневна грижа. Заместваща грижа за деца в специализирана среда, чрез която се осигурява резидентна грижа, може да се предоставя само за деца с трайни увреждания, които имат нужда от постоянно медицинско наблюдение и медицинска грижа.

Допълнително предлагани социални услуги в България

Към момента на територията на Република България се предлагат и социални услуги в рамките на няколко течащи програми извън указания по-горе списък. Тук можете да се информирате за някои от тях.

Интегративен подход към социалните услуги

Чрез новия закон се въвежда възможност за интегративен подход при предоставяне на социални услуги. Това са услуги за специализирана подкрепа на лицата чрез дейности от сферата на здравните грижи и социалните услуги, които се предоставят в рамките на обща организация и управление. Във връзка с този нов подход може да е налице координацията и взаимодействието с други системи; координацията и взаимодействието в рамките на системата за социални услуги; предоставянето на интегрирани междусекторни услуги.

За интегрирано предоставяне на подкрепа от различни системи органите, институциите и доставчиците на услуги, които отговарят за дейностите и услугите за лицето, изготвят съвместен план за предоставяне на подкрепата. Интегрираните междусекторни услуги са услуги за подкрепа на лицата чрез дейности от различни сектори в рамките на обща организация и управление. Подкрепата чрез интегрирани здравно-социални услуги се осигурява от медицински специалисти и от специалисти, предоставящи социални услуги, като всички доставчици на социални услуги и лечебните заведения могат да предоставят интегрирани здравно-социални услуги.

Интегрирани здравно-социални услуги могат да се предоставят за:

1. деца и лица с трайни увреждания;
2. лица с хронични заболявания;
3. лица в надтрудоспособна възраст в невъзможност за самообслужване.

Полезно: определения на услугите в общността

"Дневна грижа" е дейност за осигуряване в специализирана среда на подкрепа индивидуално и в групи за деца и пълнолетни лица с трайни увреждания в рамките на не по-малко от 4 часа дневно, чрез която се осигурява посрещането на техните ежедневни потребности и свързаните с тях потребности от занимания за развитие на основни умения в зависимост от възрастта и личните нужди на лицата.

"Терапия" е съвкупност от различни дейности за развиване, възстановяване, поддържане или подобряване на социални умения, умения за самообслужване, комуникация, разрешаване на емоционални конфликти, овладяване на поведението, понижаване на тревожността, подобряване на самооценката, възможностите за труд и други, както и социализиращи дейности за лица във висок риск от социално изключване.

"Рехабилитация" е дейност, която има за цел да подобри физическата сила и функционалното здраве на лица с увреждания и лица с проблеми в опорно-двигателния апарат и ставите, както и възстановяване и развитие на сензорните умения на лица с увреждания, извън обхвата на медицинската рехабилитация.

"Обучение за придобиване на умения" е дейност, която се осъществява в специализирана среда или мобилно, за подготовка на деца и пълнолетни лица за придобиване на умения за самостоятелност, независим живот, самостоятелно справяне с проблеми и затруднения, както и умения за грижа и подкрепа за деца и за зависими от грижа членове на семейството.

"Подкрепа за придобиване на трудови умения" е дейност, която се осъществява в специализирана среда или мобилно, за подготовка и придружаване на лица с трайни увреждания за придобиване на умения за участие в трудови дейности.

"Патронажна грижа +" дава възможност на всяка община на територията на България да предоставя на почасови социално-здравни услуги в домашна среда на възрастни хора над 65 г. в невъзможност за самообслужване, хора с увреждания или поставени под карантина заради COVID-19. Те могат да разчитат на екипите на „Патронажна грижа +“ за доставка на храни, лекарства и продукти от първа необходимост, закупени със собствени средства, както и за съдействие за неотложни административни услуги.

Неправителствени организации и частни доставчици на услуги

В зависимост от спецификите на всяко увреждане, в България усилено работят отделни неправителствени организации в подкрепа на възрастни и децата с различни проблеми. Това могат да бъдат пациентски организации, представящи пред страната, както и извън нея, интересите на конкретна група от пациенти, както и организации със социална насоченост към всяко лице, което би имало полза от предлаганата помощ. Тези организации работят по индивидуални проекти, в рамките на които предоставят безвъзмездно или срещу минимални такси дадени услуги.

Пример за това може да бъде Българска Хънтингтън Асоциация, която към 30.07.2021г. предлага на хората с увреждания и пациентите с редки болести:

- 1) информираност относно различни редки заболявания и свързаните професии и експертни центрове;
- 2) обучения относно правата на хората с увреждания;
- 3) безплатна лечебна гимнастика и рехабилитация;
- 4) безплатни консултации с психолог;
- 5) групи за подкрепа;

Предлаганите от всяка една организация услуги могат да бъдат открити чрез Информационен портал за НПО в България - <https://www.ngobg.info/> , или на уебстраниците на различните организации.

V. Медицински изделия и помощни средства

На какви помощни средства и медицински изделия имат право хората с увреждания?

Хората с увреждания с установена потребност от помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия, посочени в списъците по чл. 61, ал. 1 ЗХУ, получават целева помощ за изработване, покупка и/или ремонт, с изключение на медицинските изделия, които се заплащат напълно или частично от Националната здравноосигурителна каса (чл. 73, ал. 1 ЗХУ). Заявител за такава помощ може да бъде:

- ✓ човек с увреждане;
- ✓ родител (осиновител), настойник или попечител на човек с увреждане;
- ✓ лице, на което са възложени грижи за дете с увреждане по реда на чл. 26 ЗЗДТ;
- ✓ ръководител на социалната или интегрираната здравно-социална услуга за резидентна грижа, която ползва дете с увреждане (в сила от 01.01.2020 г.) (арг. от чл. 75, ал. 1 във вр. с чл. 21, ал. 2, т. 2-4 ЗХУ)

Целевата помощ се предоставя на правоимащото лице за изработване, покупка и/или ремонт на помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия само от лица, вписани в регистъра по чл. 88, ал. 1 ЗХУ, с изключение на помощта, отпускана по т. 4, буква "е" от Приложение № 2 към чл. 68, ал. 1 ЗХУ (чл. 69 ППЗХУ). Заявителите подават заявление-декларация за отпускане на целева помощ по чл. 73 ЗХУ (арг. от чл. 76 ППЗХУ).

Кой може да се възползва от тази помощ?

Финансовата подкрепа се осъществява при заявена потребност във Формуляра за самооценка и на базата на представени медицински документи, издадени от Националната експертна лекарска комисия, териториалните експертни лекарски комисии и лекарските консултативни комисии, удостоверяващ необходимостта от помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия (арг. от чл. 73, ал. 2 ЗХУ и чл. 4, ал. 1 от Методиката). Към изискуемите медицински документи се прилагат:

- ✓ проформа фактура – за изделията, изработвани по поръчка, и за целевите помощи, отпуснати за ремонт;
- ✓ протокол от производител, вписан в регистъра по чл. 88, ал. 1 ЗХУ, с който се определят специфичните проектни характеристики,

съгласно заданието за изработване на изделията – само за изделията, изработвани по поръчка (чл. 70, ал. 2 ППЗХУ).

Каква е процедурата по кандидатстване и одобрение?

Тези документи се подават в ДСП по настоящия адрес на човека с увреждане. Документите може да се подават лично, с писмо с известие за доставяне (обратна разписка) чрез лицензиран пощенски оператор или по електронен път съгласно изискванията на Регламент (ЕС) № 910/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 23 юли 2014 г. относно електронната идентификация и удостоверителните услуги и на Закона за електронния документ и електронните удостоверителни услуги. Документите може да се приемат и в дома на човека с увреждане при доказана с медицински документ необходимост (чл. 21, ал. 4 ЗХУ).

Целевата помощ за изработване, покупка и/или ремонт на помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия се отпуска със заповед на директора на ДСП или оправомощено от него длъжностно лице в 10-дневен срок след представяне на необходимите документи (чл. 70, ал. 1 ППЗХУ). Заповедта за отпускане на целевата помощ се съобщава писмено на лицето, подало заявление-декларацията, в 7-дневен срок от издаването ѝ заедно с индивидуалната оценка на потребностите (§ 6, ал. 7 ЗХУ и чл. 65, ал. 4 ППЗХУ). Тя се издава в три екземпляра за всяко помощно средство, приспособление, съоръжение и медицинско изделие поотделно, а за отказ за отпускане – в два екземпляра. Два екземпляра от заповедта за отпускане на помощта се предоставят на човека с увреждане заедно с екземпляр на предавателно-приемателния протокол.

Целевата помощ за изработване, покупка и/или ремонт на помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия се реализира в 3-месечен срок от датата на съобщаването на заповедта освен в случаите, когато изработването или ремонтът на помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия изисква по-дълъг период и е удостоверено с документ от изпълнителя. Заповедите за отпускане на целеви помощи за медицински изделия по т. 1, 2, 3а, 3б, 4, 6 и 7 от Приложение № 2 към чл. 68, ал. 1 ППЗХУ след изтичането на експлоатационния срок се издават въз основа на първоначалните медицински документи, удостоверяващи потребността от тях (чл. 70, ал. 3-6 ППЗХУ).

Помощните средства, приспособления, съоръжения и медицинските изделия, получени по реда на ППЗХУ, не могат да бъдат заменени, продавани или дарявани в рамките на експлоатационния срок. При преустановяване ползването на помощните средства, приспособления, съоръжения и медицинските изделия те се връщат в ДСП с изключение на изработените по поръчка. Върнатите помощни средства, приспособления, съоръжения и медицинските изделия могат да се предоставят на нуждаещи се лица или на здравни и социални институции (чл. 77 ППЗХУ). Дирекции "Социално

подпомагане" водят и съхраняват документите за отпуснатата финансова подкрепа в 10-годишен срок считано от месеца на прекратяване на подкрепата (чл. 65, ал. 6 ППЗХУ).

Човекът с увреждане или лицето по чл. 21, ал. 2, т. 2-4 ЗХУ получава помощните средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия след представяне на екземпляр от заповедта за отпускане на целевата помощ на избрано от него лице, вписано в регистъра по чл. 88, ал. 1 ЗХУ. Отпуснатите целеви помощи за помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия на хората с увреждания се изплащат от АСП.

Какъв е размерът на отпусканата помощ?

Средствата за реализираните целеви помощи на стойност до максималния размер за изработване, покупка и ремонт на съответното помощно средство, приспособление, съоръжение и медицинско изделие по чл. 68, ал. 2 ЗХУ се превеждат от ДСП по сметките на лицето, вписано в регистъра, което ги е предоставило. Те се превеждат въз основа на представено от лицето, вписано в регистъра, искане в ДСП, към което се прилагат:

- ✓ първичен счетоводен документ съгласно Закона за счетоводството или фактура съгласно Закона за данък върху добавената стойност – оригинал;
- ✓ заповед на директора на ДСП или на оправомощено от него длъжностно лице за отпускане на целевата помощ – оригинал;
- ✓ предавателно-приемателен протокол, подписан от представител на лицето, вписано в регистъра, и от човека с увреждане или от негов представител, с което последното се съгласява с предоставеното помощно средство, приспособление, съоръжение и медицинско изделие и декларира неговото получаване;
- ✓ документ, издаден от производителя на медицинското изделие, който съдържа специфичните му характеристики съгласно заданието – само за изделията, изработвани по поръчка.

VI. Заетост и предприемачество

В България все още хората с увреждания са изправени пред сериозни предизвикателства и бариери при намирането на работа. Много често, ако бъдат наети на работна позиция, то тя е ниско платена. Премахването на съществуващи физически пречки за стигане до работното място в повечето случаи е по-незначителният проблем. Големият проблем е все още негативното отношение в обществото и факта, че повечето работодатели и служителите в отдел човешки ресурси не знаят как да подхождат в отношенията си с хора с увреждания. Именно с цел преодоляването на тези пречки са създадени определени политики в сферата на заетостта и предприемачеството, които да защитят човека с увреждания и да помогнат за това той да получи равен старт в кариерата си.

Принципът на равнопоставеност между хората и недопускането на дискриминация по каквито и да е признаци и показатели е в основата на съвременното международно право в областта на правата на човека. Включването в пазара на труда зависи от нивото на дискриминация и толерантността към различните социални групи.

Антидискриминационните директиви на ЕС са намерили отражение в Закона за защита срещу дискриминацията (ЗЗСД). В него конкретно се посочват признаците, на основание на които се забранява всяка пряка и непряка дискриминация – по пол, раса, увреждане и др.

Комисията за защита от дискриминацията осъществява контрол по прилагането и спазването на Закона за защита срещу дискриминацията и други закони, уреждащи равенство в ретирането.

Предмет на международното правно регулиране е и принципът на социално включване, който гарантира правото за упражняване на труд и достъпа до социална закрила. Чл. 6 от Международния пакт за икономически, социални и културни права, приет от Общото събрание на ООН през 1966 г., признава правото на труд, „което включва правото на всеки човек да има възможността да изкарва прехраната си чрез труд, свободно избран или приет“ и задължава държавите-страни по този Пакт да вземат мерки за защитата на това право и неговото пълно осъществяване. Според чл. 7 от Пакта, държавите-страни по Пакта „признават правото на всяко лице да се ползва от справедливи и благоприятни условия на труд.

Къде са уредени трудовите права на хората с увреждания?

Правото на труд на хората с увреждания е уредено в различни международни актове и в националното действащо законодателство. В съответствие с **чл. 27 от Конвенцията за хората с увреждания** хората с увреждания имат право на труд, включително достъп до право на труд на отворения пазар на труда.

Закрилата от дискриминация в сферата на пазара на труда е гарантирана от **чл. 8, ал. 3 от Кодекса на труда**, който постановява, че: „При осъществяване на трудовите права и задължения не се допуска пряка или непряка дискриминация, основана на народност, произход, пол, сексуална ориентация, раса, цвят на кожата, възраст, политически и религиозни убеждения, членуване в синдикални и други обществени организации и движения, семейно и материално положение, наличие на психически или физически увреждания, както и различия в срока на договора и продължителността на работното време.“

Политиката за хора с увреждания в Европейския съюз е заложена в Европейската стратегия за хората с **увреждания „Европа свободна от бариери“ (2010-2020 г.)**, в която централно място заема Планът за действие за хората с увреждания. Основният акцент на стратегията е елиминирането на идентифицираните бариери, включително заетостта на хората с увреждания. В Стратегията се определят необходимите механизми за прилагането на Конвенцията за правата на хората с увреждания в целия Европейски съюз.

На национално ниво **Законът за насърчаване на заетостта** урежда обществените отношения при насърчаването и запазването на заетостта; професионалното ориентиране и обучението на възрастни; посредничеството по информиране и наемане на работа в Република България и в други държави на български граждани, граждани на друга държава - членка на Европейския съюз, на държави - страни по Споразумението за Европейското икономическо пространство, или на Конфедерация Швейцария.

Основните права на хората с увреждания включват:

- ✓ труд, освен противопоказния, посочен в решението на ТЕЛК/НЕЛК;
- ✓ предварителна закрила при уволнение. За освобождаване от работа е необходимо предварително разрешение от Инспекцията по труда, както и становище на ТЕЛК;
- ✓ по-голям годишен отпуск – не по-малък от 26 работни дни;
- ✓ едновременно получаване на пенсия за инвалидност и трудово възнаграждение;
- ✓ обезщетение при трудоустрояване.
- ✓ посредничество по информиране и намиране на работа и професионално ориентиране по реда на Закона за насърчаване на заетостта.

С цел гарантиране на заетостта на хората с трайни увреждания в обичайна работна среда, съгласно ЗХУ, работодателите следва да назначават работници и служители с трайни увреждания съгласно квота, както следва:

1. работодатели с 50 до 99 работници и служители – едно лице с трайни увреждания;

2. работодатели със 100 и над 100 работници и служители – две на сто от средносписъчния си състав (чл. 38, ал. 1, ЗХУ).

В случай, че те не изпълнят това свое задължение, заплащат ежемесечно компенсационна вноска в размер 30 на сто от минималната работна заплата за страната за всяко незаето място за човек с трайно увреждане, (чл.38, ал.6). Изпълнителната агенция „Главна инспекция по труда“ упражнява специализирания контрол за прилагането на квотата за назначаване за хора с трайни увреждания и налагането на санкции на работодателите.

Работодателите се освобождават от това задължение при:

1. **наличие на специфични фактори** в работната среда, възпрепятстващи наемане на хора с трайни увреждания;
2. **липса на хора с трайни увреждания**, насочени от дирекции „Бюро по труда“ или от трудови посредници с издадено удостоверение за регистрация за извършване на посредническа дейност по наемане на работа.

Работодателите, **които прилагат алтернативни мерки** за заетост на хора с трайни увреждания, определени с Правилника за прилагането на ЗХУ, **се освобождават** от задължението да назначават работници и служители с трайни увреждания, съгласно квотата.

Каква е процедурата по наемане на човек с увреждания?

Работодателят **уведомява** териториалните поделения на Агенцията по заетостта, АЗ, **за свободните работни места** и за необходимите му работници и служители, тяхната квалификация и професионални умения, за изпълнение на квотата за назначаване на работници и служители с трайни увреждания. В **тримесечен срок** от уведомяването той **е длъжен** да назначи на работа хора с трайни увреждания, които отговарят на изискванията на заемане на работното място. Работодателят **уведомява** съответното териториално поделение на АЗ, че е назначил лице/лица с трайни увреждания, съобразно квотата по чл.38, ал.1.

Работодателите имат право да ползват посредничество за наемане на работна сила по реда на Закона за насърчаване на заетостта в изпълнение на квотните задължения, съгласно чл.38, ал.1.

Трудоустрояване на работно място

Кодексът на труда предвижда специална закрила за лицата с намалена работоспособност като гарантира правото на трудоустрояване на работници и

служители, които поради болест или трудова злополука не могат да изпълняват възложената им работа, но без опасност за здравето си могат да изпълняват друга подходяща работа или същата работа при облекчени условия (чл. 314).

Кодексът на труда, регламентира задълженията на работодателите с повече от 50 работници и служители, да определят ежегодно работни места, подходящи за трудоустрояване от 4 до 10 процента от общия брой на работниците и служителите в зависимост от икономическата дейност, (чл. 315).

Работните места за трудоустрояване, определени по реда на чл. 315 от Кодекса на труда, не се взимат предвид при отчитане изпълнението на квотата за откриване на работни места за хората с трайни увреждания (чл. 38, ал. 2, ЗХУ). Хората с трайни увреждания следва да се наемат на работни места, които позволяват използване и развиване на уменията и знанията им, а работодателят е длъжен да пригоди работното място към нуждите на човека с увреждане при неговото наемане (чл. 39, чл. 40, ЗХУ).

В Кодекса на труда са предвидени и други форми на закрила на хора с увреждания, която се изразява във въвеждане на облекчен режим на работното време, забрана за полагане на нощен и извънреден труд, установяване на намалено работно време, предварителна закрила при уволнение, предоставяне на обезщетение при трудоустрояване от момента на получаване на предписанието за трудоустрояване, до неговото изпълнение.

Съгласно Кодекса на труда, че работниците и служителите със загубена работоспособност 50 и над 50 на сто имат право на основен платен годишен отпуск в размер не по-малко от 26 работни дни.

Кои са държавните институции, които определят и осъществяват политиките за трудовите права на хората с увреждания?

- ✓ **Министерството на труда и социалната политика и Агенцията по заетостта** осъществяват политиката по заетостта на хората с трайни увреждания. Съгласно Закона за насърчаване на заетостта те разработват и финансират програми и мерки за трудова реализация за хората с трайни увреждания. Териториалните поделения на Агенцията по заетостта предоставят необходимата специализирана информация и услуги в областта на трудовото посредничество.
- ✓ **Агенцията за хората с увреждания** управлява програми, утвърдени от министъра на труда и социалната политика, съгласно които може да финансира обичайни работодатели за осигуряване на достъп до работното място, оборудването или приспособяването му за лица с трайни увреждания и повишаване тяхната квалификация и преквалификация. В замяна на тази подкрепа работодателя се задължава да осигури заетост на хората с трайни увреждания за не по-малко от три години.

Кой може да се възползва от подкрепата?

Работодател, на когото е осигурено финансиране, при условие че не ползва преференции по Закона за насърчаване на заетостта, ползва средства от държавния бюджет за 30 на сто от внесените от работодателя осигурителни вноски за държавното обществено осигуряване, задължителното здравно осигуряване и допълнителното задължително пенсионно осигуряване за наетите хора с увреждания по ред, определен с правилника за прилагането на закона.

Законът дава възможност **хората с предприемачески дух** да стартират самостоятелен бизнес като за това могат да кандидатстват за определен финансов ресурс. Изпълнителният директор на Агенцията за хората с увреждания утвърждава програми и проекти за започване и развитие на самостоятелна стопанска дейност на хората с увреждания при условия и по ред, определени с правилника за прилагането на закона.

За осигуряване на заетост за **хора с множество трайни увреждания** може да се създават **центрове за защитена заетост**. Техните задачи са да:

1. идентифицират възможността за трудова реализация на хората с множество трайни увреждания;
2. формират трудови навици за работа в обичайна или специализирана работна среда;
3. осъществяват посредничество между хората с множество трайни увреждания и работодателите.

Социални предприятия

Ползвайки европейският опит през 2018 г. в България беше приет Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика. **Субекти** по този нормативен акт са **кооперациите**, (които са юридически лица), **юридическите лица с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност и социалните предприятия**.

Предвидени са два вида социални предприятия, които се регистрират към Регистъра към Министерството на труда и социалната политика:

✓ **Клас А**, които трябва да отговарят на следните условия:

1. осъществяват дейност, която произвежда социална добавена стойност, определена съгласно методика, издадена от министъра на труда и социалната политика;

2. управлява се прозрачно с участието на членовете, работниците или служителите при вземане на решения по установена в учредителния договор, устава или друг устройствен документ процедура;

3. не по-малко от 30 на сто, но не по-малко от три лица от наетите в предприятието са хора с трайни увреждания или отглеждат деца с трайни увреждания и получават помощи по чл. 8д от Закона за семейни помощи за деца;

✓ **Клас А+**, които трябва да отговарят на следните условия:

1. осъществяват дейност, която произвежда социална добавена стойност, определена съгласно методика, издадена от министъра на труда и социалната политика;

2. управлява се прозрачно с участие на членовете, работниците или служителите при вземане на решения по установена в учредителния договор, устава или друг устройствен документ процедура;

3. положителният счетоводен финансов резултат на предприятието след данъчно облагане за последния отчетен период се разходва повече от 50 на сто и не по-малко от 7500 лв. за осъществяване на социална дейност или цел;

4. най-малко 30 от наетите лица са хора с трайни увреждания или отглеждат деца с трайни увреждания и получават помощи по чл. 8д от Закона за семейни помощи за деца и са работили без прекъсване в предприятието през последните 6 месеца.

В чл.48 от ЗХУ се определят критериите, на които трябва да отговарят специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания и трудово-лечебни бази. Те трябва да са регистрирани по Търговския закон или по Закона за кооперациите, да произвеждат стоки или извършват услуги и да имат относителен дял на хората с трайни увреждания, както следва:

1. за специализирани предприятия и кооперации за слепи, слабовиждащи лица и лица с интелектуални затруднения или психични разстройства - не по-малко от 20 на сто от списъчния брой на персонала;

2. за специализирани предприятия и кооперации на лица с увреден слух и друг вид увреждания- не по-малко от 30 на сто от списъчния брой на персонала;

Министърът на труда и социалната политика насърчава социалните предприятия и им оказва подкрепа, като:

1. предоставя методическа помощ при търсенето на специализирано финансиране за дейността им;
2. провежда национални обучителни програми за развитие на управленския им капацитет;
3. създава, регистрира и поддържа отличителна сертификационна марка за социалните предприятия и техните стоки или услуги, като я предоставя за безвъзмездно ползване от социалните предприятия.
4. предлага създаване на обективни индикатори за статистическа отчетност на социалната и солидарна икономика към Националния статистически институт, извършва анализи и предлага промени или нови мерки за насърчаване.

Социалните предприятия клас А+ може да бъдат насърчени чрез:

- ✓ възмездно учредяване в тяхна полза на право на строеж върху имоти – частна общинска собственост, без търг или конкурс след решение на общинския съвет, прието с мнозинство повече от половината от общия брой на съветниците;

В този случай социалното предприятие се задължава да продължи да съществува и да действа като такова за срок, не по-кратък от 10 години от учредяването на правото на строеж, като при неизпълнение на това задължение дължи на общината парично обезщетение в размер 40 на сто от цената на учредяване през първите 5 години и 20 на сто от цената на учредяване през периода от шестата до десетата година;

- ✓ възмездно учредяване на право на ползване върху имоти и вещи – частна общинска собственост, без търг или конкурс след решение на общинския съвет.
- ✓ финансово подпомагане за обучение за повишаване на професионалната квалификация на персонала, по предложение на министъра на труда и социалната политика в рамките на определените със закона за държавния бюджет за съответната година средства за осъществяване на активната политика по заетостта, когато икономическата дейност се извършва изцяло в административните граници на общини, които за предходната година имат равнище на безработица, равно или по-високо от средното за страната.

Приспособяване на работно място

При наемане на работа на служител с увреждане, работодателят е длъжен да пригоди работното място за човек с увреждане при неговото наемане или когато увреждането на лицето настъпи след наемането му на работа, при необходимост, в зависимост от вида и степента на увреждането. Съответно може да кандидатства с проекти пред Агенцията за хората с увреждания за отпускане на средства за осигуряване на достъп до работното място, приспособяване на работното място и оборудване на работното място, съгласно Закона за хората с увреждания.

От изключително значение е работодателят е да пригоди работното място към нуждите на човека с увреждане – достъп до работното място, подходящо оборудване и работно време, при спазване изискванията за здравословни и безопасни условия на труд, които компенсират увреждането на човека и му осигуряват възможност да работи.

Разумните улеснения са промяна на работната среда, която е необходима, за да се помогне на лице с увреждане да изпълнява работата си и да израства в нея и/или да се обучава. Те включват:

- ✓ инсталиране на асансьори или рампи,
- ✓ инсталиране на офис мебели с подходяща височина
- ✓ инсталиране на увеличителни стъкла за компютърни екрани,
- ✓ осигуряване на гъвкаво работно време или работа от разстояние,
- ✓ осъществяване на мерки за повишаване на осведомеността на служителите.

На първо място е важно компанията да бъде изцяло запозната с нуждите на служителя, за да се направи план за вида/видовете приспособления, които ще бъдат необходими – рампа, тоалетна, софтуер за компютър, други. Задължителна стъпка е да се направи оценка на ефективността – до каква степен ще премахне предизвикателството за човека, съответно колко време ще отнеме имплементацията и дали има нужда от обучение за експлоатация на подобрението? Какви ще бъдат необходимите средства за инвестиция, компанията може ли да си го позволи? Всичко това трябва да бъде съобразено и с работната среда за останалите служители на компанията, за да не нарушава тяхното здраве и комфорт. След провеждането на това проучване следва да се премине към въвеждане на подобрението.

Трябва да бъдат спазвани изискванията при полагане на труд, които компенсират увреждането на лицето и му осигуряват възможност да работи. В ЗХУ е предвидена програма за подпомагане на този процес. **Всеки работодател**

може да кандидатства с проект пред Агенцията за хората с увреждания за отпускане на средства в размер до 16 000/18 000 лв. за осигуряване на достъп на лице с увреждане, адаптиране и оборудване на работното място. Осигурените активи остават собственост на работодателя. Тези суми биват преведени от Агенцията за хората с увреждания и могат да се използват както следва:

- ✓ за осигуряване на достъп до работното място за лица с трайни увреждания (до 7 500 лв.)
- ✓ за приспособяване на работното място за лица с трайни увреждания (до 2 500 лв. за едно работно място)
- ✓ за оборудване на работното място за лица с трайни увреждания (до 6 000 лв. за едно работно място или 8 000 лв. за новоназначено лице).

Отпускането на средствата от Агенцията за хората с увреждания става при условие, че работното място се заема от лице от целевата група за срок, не по-кратък от 36 месеца.

Потенциални проблеми при включването на хората с увреждания в дадена организация

Въпреки условията, създадени за подпомагане на включването на лица с увреждания в обичайния ритъм на работа на всяка желаеща организация, все пак остават актуални и редица трудности в приспособяването. Най-простият пример, който може да се даде, е случай, в който се налага изпълнението на инцидентно възникнали задачи (като вдигане на тежки неща, извънредна работа и други).

Ето защо, настоящата нормативна уредба, позволява ползване на преференции от хората с увреждания, без да предвижда компенсации за работодателя. Има удължен основен годишен отпуск и ограничена възможност за промяна в трудовото правоотношение - това цели да защити хората с увреждания, но плаши или създава потенциални проблеми за работодателите. Тук можете да се информирате за ключовите права на хората с увреждания, с оглед на тяхното работно място и трудово отношение:

✓ Работно време и отпуск

Според чл. 319 от КТ работниците и служителите с трайно намалена работоспособност 50 и над 50 на сто имат право на основен платен годишен отпуск в размер на не по-малко от 26 работни дни.

Хората с увреждания се наемат на пълно или непълно работно време. В Кодекса на труда е предвидено, че е забранено полагането на нощен труд (чл. 140, ал. 4, т. 3 и 4) и извънреден труд (чл. 147, ал. 1, т. 3 и 4) от майки, които се грижат за деца с увреждания независимо от възрастта им, освен с тяхното писмено съгласие, и трудоустроени работници служители. Контролът по спазването на трудовото законодателство е възложен на Главна инспекция по труда, а по отношение на и на програмите и проектите по Закона за хората с увреждания, компетентна е и Агенцията за хората с увреждания.

✓ Прекратяване на трудовите правоотношения

Съгласно чл. 333, ал. 1, т. 2 КТ при извършване на уволнение в случаите на чл. 328, ал. 1, т. 2, т. 3, т. 5 и т. 11 и чл. 330, ал. 2, т. 6 КТ работодателят трябва да поиска предварително разрешение от инспекцията по труда за всеки отделен случай, когато работникът или служителят е трудоустроен и/или боледуващ от болест, определена в наредба на министъра на здравеопазването. Случаите на уволнение на основание член 328 са свързани с прекратяване на трудовото правоотношение с предизвестие от работодателя:

1. чл. 328, ал. 1, т. 2 – при закриване на част от предприятието или съкращаване на щата;
2. чл. 328, ал. 1, т. 3 – при намаляване на обема на работата;
3. чл. 328, ал. 1, т. 5 – при липса на качества на работника или служителя за ефективно изпълнение на работата;
4. чл. 328, ал. 1, т. 11 – при промяна на изискванията за изпълнение на длъжността, ако работникът или служителят не отговаря на тях;

Уволнението на основание чл. 330, ал. 2, т. 6 КТ, т.е. дисциплинарно и без предизвестие.

За уволнение на всяко друго основание, не се изисква разрешение от Инспекция по труда!

Закрилата при уволнение на работниците и служителите, работещи по трудово правоотношение, е уредена в чл. 333 от Кодекса на труда (КТ). Там се установява т.нар. „предварителна закрила” при уволнение. Тя е предварителна, защото предхожда извършването на уволнението. Нейното предназначение е да постави извършването на уволнението в зависимост от получаването на предварително разрешение от определен държавен или синдикален орган и само след получаването на това разрешение уволнението може да бъде извършено. Това разрешение се иска писмено от работодателя и трябва да се получи писмено от компетентния държавен или синдикален орган. Ако такова разрешение не е поискано или след като е било поискано, изобщо не е било дадено, или не е било дадено преди уволнението, то извършеното уволнение

само на това основание е незаконно. Предварителното разрешение за уволнение означава даване на съгласие или отказ да се разреши извършването на уволнението от компетентен държавен или синдикален орган. Този орган е съответната областна инспекция по труда за случаите по ал. 1 и ал. 5 на чл. 333 от КТ и съответния синдикален орган за случаите на ал. 3 и ал. 4 от чл. 333 от КТ.

Даденото предварително разрешение за уволнение не прави само по себе си уволнението законно. Законността на уволнение, извършено с предварително разрешение, също може да се оспорва по чл. 344 от КТ и такова уволнение може да се окаже незаконно, ако други изисквания на закона са нарушени. Наличието на разрешение означава само, че при извършване на уволнението това законно изискване е спазено. Но то не прегражда пътя за оспорване на уволнението пред съда. Съгласно разпоредбите на чл. 358, ал. 1, т. 2 и ал. 2, т. 1 от КТ исковете по трудови спорове относно прекратяването на трудовите правоотношения се предявяват в 2-месечен срок от деня на прекратяването.

Програми за насърчаване на заетостта на хора с увреждания

Заедно с правата на хората с увреждания, уредени в Законът за насърчаване на заетостта действат и няколко програми за финансиране, които допълнително мотивират работодателите да включват в екипа си хора с увреждания.

Финансиране по национална програма за заетост на хората с увреждания според ЗХУ

Съгласно чл. 44. (1) Агенцията за хората с увреждания може да финансира работодател, съответно орган по назначаване, по национална програма за заетост на хората с увреждания за:

1. осигуряване на достъп до работното място за човек с трайно увреждане;
2. приспособяване на работното място за човек с трайно увреждане;
3. оборудване на работното място за човек с трайно увреждане;
4. квалификация и преквалификация, съответно обучение за професионално и служебно развитие;
5. други дейности.

Работодателят, съответно органът по назначаване, наема на работа хора с трайни увреждания за срок, не по-кратък от три години след осигуряването на финансирането по ал.1. Съгласно чл. 45. (1) той може да ползва средства от

държавния бюджет за 30 на сто от внесените от работодателя осигурителни вноски за държавното обществено осигуряване, задължителното здравно осигуряване и допълнителното задължително пенсионно осигуряване за наетите хора с увреждания, при условие че не ползва преференции по Закона за насърчаване на заетостта.

А чл. 47. (1) регламентира, че държавните и местните органи подпомагат и насърчават заетостта на хората с увреждания, като създават условия за осъществяване на дейността на специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и трудово-лечебните бази чрез подходящи икономически стимули, финансови облекчения съгласно действащото законодателство и други подкрепящи насърчителни мерки. Според ал. 2, мерките по ал. 1 включват осигуряване на възможности за изпълнение на местни инициативи в подкрепа на специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и трудово-лечебните бази с цел повишаване на тяхната производителност и конкурентоспособност, мерки за повишаване на пригодността за заетост на хората с увреждания в специализирана работна среда и подобряване на тяхната професионална подготовка и трудова реализация, мерки за преодоляване на финансовите и икономическите ограничения на предприятията и кооперациите.

Националната програма за обучение и заетост на хората с трайни увреждания

Съгласно чл. 36 (1) на Закон за Хората с Увреждания Министерството на труда и социалната политика и Агенцията по заетостта осъществяват политиката по заетостта на хората с трайни увреждания, като съвместно с други заинтересовани страни разработват и предлагат за финансиране и реализиране програми и мерки за насърчаване на заетостта, осигуряващи равни възможности чрез социално-икономическа интеграция на хората с трайни увреждания, съгласно Закона за насърчаване на заетостта. По програмите и мерките по ал. 1 се предоставят средства за стимулиране на работодателите, които разкриват работни места за наемане на хора с трайни увреждания, по реда на Закона за насърчаване на заетостта.

Националната програма за обучение и заетост на хората с трайни увреждания се финансира със средства от Държавния бюджет, като максималният срок, в рамките на който се подпомага работодателя за наемането на човек с трайни увреждания, е 24 месеца. В рамките на тези 24 месеца държавата поема осигуровките за трудово възнаграждение, за отпуск, осигуровки и допълнителните възнаграждения по минимални размери, установени в Кодекса на труда и в нормативните актове по прилагането му.

Съгласно Програмата от държавния бюджет се осигуряват средства за:

1. На работодател, разкрил работни места за срок от 24 месеца и наел безработни лица, обект на Програмата, насочени от дирекция „Бюро по труда“, на основание чл. 16, т. 6 и чл. 31 от Закона за насърчаване на заетостта, се предоставят средства за:

- 1.1. трудово възнаграждение в размер, ежегодно определян в Националния план за действие по заетостта, за действително отработено време;
- 1.2. допълнителните възнаграждения по минимални размери, установени в Кодекса на труда и в нормативните актове по прилагането му върху средствата по т. 1.1;
- 1.3. възнаграждения за основен платен годишен отпуск по чл. 155 или 319 от Кодекса на труда;
- 1.4. възнаграждение по чл. 40, ал. 5 от КСО;
- 1.5. дължими вноски за сметка на работодателя съгласно чл. 30а, ал. 1, т. 4 и т. 5 от ЗНЗ за фондовете „Пенсии“, ТЗПБ и ОМЗ, ДЗПО и НЗОК и за фонд „Безработица“.

Средствата се предоставят за всеки безработен, нает по Програмата, за времето, през което е бил на работа, но за не повече от 24 месеца.

2. За провеждане на обучение, в размери ежегодно определяни в Националния план за действие по заетостта, както следва:

- 2.1. За мотивационно обучение.
- 2.2. За обучение за придобиване на професионална квалификация.
- 2.3. За обучение за придобиване и усъвършенстване на ключови компетентности.
- 2.4. За стипендии за включените в обучение по т.т. 2.2 и 2.3 за срока на обучението.
- 2.5. За транспорт и квартира за включените в обучение по т.т. 2.2 и 2.3 за срока на обучението, когато то се провежда в населено място, извън местоживеенето на безработните.

Работодателите, от своя страна, осигуряват средства за:

1. материални разходи за обезпечаване на разкритите работни места, в т.ч. за материали, суровини и др., необходими за осъществяване на дейността;
2. обезпечаване на всички задължителни плащания по Кодекса на труда, които не се поемат от Държавния бюджет и осигуровките върху тях.

Други програми и преференции за работодателите

Според Закона за насърчаване на заетостта и Правилника за неговото прилагане се предвиждат мерки, които стимулират работодателите да наемат лица с намалена работоспособност. При наемане на безработни лица с трайни увреждания, насочени от дирекции „Бюро по труда“, се предоставят средства от държавния бюджет за трудово възнаграждение и за социални и здравни осигуровки, но за не повече от 12 месеца.

На работодатели, разкрили нови работни места и наели на тях по трудов договор на пълно или непълно работно време на временна, сезонна или почасова работа за срок, по-малък от 6 месеца, безработни лица с трайни увреждания, насочени от дирекции „Бюро по труда“, се предоставят средства от държавния бюджет за трудово възнаграждение и за социални и здравни осигуровки, но за не повече от 6 месеца.

В Закона са предвидени мерки още за стимулиране на самостоятелна трудова дейност на лицата с увреждания при преференциални условия на кредитиране. Предоставят се и стимули за активно поведение на търсещите работа лица с трайни увреждания (и регистрирани в териториалните поделения на Агенцията по заетостта), които са започнали работа без нейното посредничество и финансиране на териториалната мобилност на безработните. Подпомага се и включването на лица с увреждания в специализирани програми за заетост като Национална програма „Заетост и професионално обучение на хора с трайни увреждания“, програмата, осигуряваща „Кредит без лихва за хора с увреждания“ и проекта „Заетост чрез подкрепа на бизнеса“.

VII. Достъпна среда

Достъпната жизнена и архитектурна среда е друго ключово условие за интеграцията на хората с увреждания (чл. 4, т. 4 от ЗИХУ). Вменено е като задължение на различните министерства да осигурят необходимите предпоставки, за да се създаде достъпна среда за хората с увреждания. По отношение на архитектурната среда Министерството на регионалното развитие и благоустройството създава условия за достъпна жизнена и архитектурна среда за хората с увреждания, като разработва нормативни актове, правила, норми и нормативи. Във връзка с това и с оглед разпоредбата на чл. 169, ал. 4 от Закона за устройството на територията е приета Наредба № 4 от 1 юли 2009 г. за проектиране, изпълнение и поддържане на строежите в съответствие с изискванията за достъпна среда за населението, включително за хората с увреждания. С наредбата се определят изискванията при проектирането, изпълнението и поддържането на строежите (елементите на урбанизираната територия и на сградите и съоръженията) за осигуряване на достъпна архитектурна среда за цялото население, като се отчитат и специфичните нужди на хората с намалена подвижност, в т.ч. на хората с увреждания.

В чл. 9 от КПХУ също е установено изискването към компетентните държавни органи да бъдат създадени възможности на хората с увреждания да живеят самостоятелно и да участват пълноценно във всички аспекти на живота, като бъдат предприети подходящи мерки за осигуряване за хората с увреждания на равен достъп не само до физическата среда на живеене, но и до транспорта, информацията и комуникациите, включително до информационните и комуникационните системи и технологии и до всички останали удобства и услуги, отворени или предназначени за широката общественост, както в градските, така и в селските райони.

Националната програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност

Съгласно разпоредбите на Закона за хората с увреждания от Министерството на труда и социалната политика е разработена "Националната програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност". Основната цел на програмата е изграждане на достъпна среда в съществуващи жилищни сгради и прилежащите им пространства за хора с увреждания и осигуряване на лична мобилност за тяхното социално приобщаване, като се отчитат и специфичните им потребности.

Кой може да кандидатства?

По Компонент 1, за изграждане на достъпна среда (изграждане на рампи, поставяне на електрически стълбищни платформи и асансьори) в жилищна сграда могат да кандидатстват:

- ✓ Всеки собственик на индивидуална жилищна сграда, който е лице с трайни увреждания и се придвижва с инвалидна количка или в чието семейство има член, който е лице с трайни увреждания, придвижващо се с инвалидна количка и/или дете с определени вид и степен на увреждане, придвижващо се с инвалидна количка, както и с постоянен адрес в същата индивидуална жилищна сграда.
- ✓ Всяко юридическо лице - сдружение, учредено и вписано по Закона за управление на етажната собственост. Нужно е собственикът на жилище в жилищната сграда в режим на етажна собственост да е лице с трайни увреждания, придвижващо се с инвалидна количка, или в чието семейство има член, който е лице с трайно увреждане и се придвижва с инвалидна количка и/или дете с определени вид и степен на увреждане, използващо инвалидна количка, както и с постоянен адрес в същото жилище.

По Компонент 2, за отпускане на безвъзмездна помощ за приспособяване на лек автомобил и провеждане на шофьорски курсове, могат да кандидатстват:

- ✓ Хора с трайни увреждания с доказан дефицит на долни и/или горни крайници, въз основа на медицинска експертиза. Необходим е и документ за оценка на физическата годност на водач/кандидат за придобиване на свидетелство/правоспособност за управление, издадено от транспортните областни лекарски експертни комисии (ТОЛЕК) или от транспортната централна лекарска експертна комисия (ТЦЛЕК).

Хората с увреждания могат да кандидатстват в рамките на годината и по двата компонента, но поотделно – с две отделни заявления, при положение че отговарят на заложените изисквания.

Настоящият краен срок за набирането на проектопредложения е 05.05.2021 г., като до момента той се е обновява ежегодно, с поставена крайна дата през месец май на текущата година.

VIII. Институции за защита на правата на гражданите с увреждания

Въпреки въведените до момента закони, уреждащи правата на хората с увреждания, и програмите, насърчаващи създаването на условия за техния равен старт, все още са налице редица ситуации, в които правата на тези граждани имат нужда от специална защита. В такива случаи, бихте могли да се свържете със следните институции:

✓ Омбудсман на Република България – доц. д-р Диана Ковачева

Омбудсманът е застъпник за правата на хората и пазител на обществения интерес. Той е висш и независим конституционен орган, който се избира от Народното събрание. Омбудсманът е независим в своята дейност и се подчинява само на Конституцията, законите и международните договори, ратифицирани и влезли в сила за Република България. Той се застъпва с предвидените в Закона за омбудсмана средства, когато с действие или бездействие се засягат или нарушават правата и свободите на гражданите от държавните и общинските органи и техните администрации, както и от лицата, на които е възложено да предоставят обществени услуги.

Жалбите и сигналите до омбудсмана са в напълно свободна форма, стига разбираемо да са изложени оплакванията и да са посочени правата, които са нарушени. Гражданите могат да се обръщат към омбудсмана по следните начини:

1. Лично, в неговата приемна в гр. София, ул. “Георг Вашингтон” № 22;
2. По пощата на адрес София 1000, ул. “Дж.Вашингтон” № 22
3. По телефона на номер 02/8106 955 или 02/9809 510;
4. По факса на номер 02/8106 963;
5. По електронната поща на адрес: priemna@ombudsman.bg
6. Чрез интернет страницата на омбудсмана: www.ombudsman.bg

Разглеждането на жалби на граждани е освободено от такси.

✓ Комисия за защита от дискриминация – председател доц. д-р Ана Джумалиева

Съгласно чл. 40, ал. 1 от Закона за защита от дискриминация комисията е създадена като независим, специализиран държавен орган с цел

предотвратяване на дискриминацията, защита от дискриминация и осигуряване равенство на възможностите. Комисията осъществява контрол по прилагането и спазването на Закона за защита от дискриминация или други закони, уреждащи равенство в третирането. За реализиране на поставените цели – в случаите, при които е установено наличие на дискриминация, на Комисията са предоставени и редица механизми за въздействие.

Адресът на комисията е гр. София, бул. „Драган Цанков“ № 35, п.к. 1125, тел : 02 807 30 30.

Разглеждането на жалби на граждани е освободено от такси.

✓ **Национално бюро за правна помощ**

По смисъла на Закона за правна помощ е възможно да се оказва безплатна правна помощ на лица, които отговарят на определени изисквания, изрично изброени в чл. 22 от посочения нормативен акт. Помощта се осигурява от адвокати, вписани в Националния регистър за правна помощ към Националното бюро за правната помощ. Отделно от това, от Националното бюро за правна помощ е открит национален телефон за първична правна помощ, на който всеки гражданин може да получи безплатен правен съвет. Гражданите заплащат само стойността на телефонната услуга – на телефон: 070018250, всеки делничен ден от 9:00 ч. до 17:00 ч.

IX. Предизвикателства в контекста на Covid-19

В периода 2020-2021-ва година хората с увреждания са изправени пред допълнително предизвикателство: справянето с пандемия. Поради недостиг на медицински специалисти, трудното осигуряване на някои лекарства и неоптимизираните процедури по прегледи, манипулации и приемане в отделения на хора с увреждане, възможността им за достъп до адекватна болнична помощ и лечение беше сериозно затруднена. Именно заради това е важно да бъдат поставени някои от особеностите, действащи спрямо българското законодателство и заповедите, свързани със справянето с пандемията, които засягат правата на хората с увреждания.

Едно от най-важните такива е фактът, че е пандемичната обстановка се **удължава действието на ТЕЛК решенията, както и се предпочита оценяване по документи**. Засега се удължава и действието на протоколите за скъпоструващи лекарства, както и другите рецепти по НЗОК.

Също така е регламентирано и **издаването на болничен при диагностициране с COVID-19**. Право на него имат всички хоспитализирани и оставени на домашно лечение (14 дни при положителен тест) и контактни (10 дни след среща със заразен) дори и да са здрави. Те обаче трябва да бъдат установени от инспектор от РЗИ. Той вписва данните им в COVID платформа до която имат достъп личните лекари. Пациентът трябва да потвърди, че болестта е причинила невъзможност да се полага труд (т.е., че не продължава да работи от вкъщи), и да съобщи кога последно е бил на работа. За продължаването на такъв болничен лист, ако е необходим по-дълъг период за възстановяване, се издава друг от лекарска консултативна комисия.

Бързият тест не е основание за карантина. Пациентът следва да уведоми за положителния тест личния лекар (въпреки че последният получава писмо по електронната си поща за всички положителни негови пациенти от Регионалната здравна инспекция (РЗИ)).

Когато болестта е причинила **загуба на работоспособност**, т.е. лицето не продължава да работи нито в предприятието, нито дистанционно от вкъщи, защото боледува, то има право на болничен лист за срока, който му е необходим за възстановяването, издаден от лекуващия лекар. Това най-често е личният лекар на лицето.

Когато родител трябва да гледа дете, върнато от детска градина или училище заради поставяне под карантина на заведението, на неговия клас или група заради болен учител, съученик, то болничният лист се издава за срока на карантината (10 дни, когато детето не е установено позитивно) от личния лекар на детето след представяне на предписание от РЗИ или след издадена от

директора на учебното заведение или на детската градина служебна бележка по (чл. 39, ал. 1, т. 2 НМЕ) за срока на карантинния период и за невъзможността детето да бъде прехвърлено в друга група, където няма карантина. Служебната бележка се съхранява в лечебното заведение, което издава болничен лист за гледане. Тази служебна бележка също може да се поиска и получи по електронна поща. Възможно е това да отнеме време.

Ако дете до 18-годишна възраст е болно от COVID-19, то осигуреният му родител има право на болничен лист за гледането му, който се издава от личния лекар на детето за срока, необходим за домашното му лечение. Тъй като родителят следва да е поставен под карантина (независимо дали е получил надлежно предписание за това от РЗИ), е необходимо да уведоми личния лекар, за да се издаде болничен лист, както и за да се уговори как ще бъде извършен прегледът на детето и какво лечение ще му се назначи.

Законодателят в чл. 45, ал. 1 КСО урежда и някои ограничения в **заплащаните от НОИ периоди по издадените болничните листове**. Така за гледане на болно дете до 18-годишна възраст се заплащат на родителя до 60 календарни дни през една календарна година общо за всички осигурени членове на семейството. Но сроковете, в които децата са поставени под карантина и заради това следва да бъдат гледани, не се включват в горните 60 дни. За гледане на болен член на семейството над 18-годишна възраст на всеки осигурен се заплаща обезщетение до 10 календарни дни през една календарна година. Обезщетение за гледане на болно дете под карантина до 18-годишна възраст или на здраво дете, върнато заради карантина на детското заведение, се изплаща без ограничение - до изтичането на срока на карантината. За членове на семейството на осигуреното лице се считат неговите възходящи и низходящи по права линия, съпругът и съпругата.

Ако лицето не е осигурено за общо заболяване поради това, че не работи изобщо или защото е самоосигуряващо се или е изпълнител по граждански договор, не му се издава болничен лист и няма право на обезщетение от Националния осигурителен институт за времето на наложената му карантина, но следва да я спазва. В същото време, ако осигурено за общо заболяване лице е поставено под карантина, но продължава да работи дистанционно, няма право нито на болничен лист, нито на обезщетение от НОИ, тъй като работодателят следва да му изплаща трудовото възнаграждение и няма да е налице загуба, която да се компенсират от осигурителния орган. Дори и да бъде издаден за периода болничен лист, той няма да бъде заплатен на основание чл. 46, ал. 3 КСО. Парично обезщетение за временна неработоспособност не се изплаща на лица, упражняващи трудова дейност, която е основание за осигуряване за общо заболяване и майчинство през периодите, за които са издадени актове от здравните органи.

Право на обезщетение **при временна неработоспособност родител на дете, чиито учебни занятия се провеждат дистанционно** поради заболяване в класа/випуска. За да получи обезщетение за гледане на детето, трябва да се снабди с болничен лист по описания ред. Ако обаче директорът постанови, че часовете на децата в съответното училище ще се провеждат дистанционно, без да е налице поставяне под карантина, включително с предписание от РЗИ, родителите им нямат право на болничен лист и следва да уредят с работодателя си начина, по който ще съчетават родителските със служебните си задължения. Следва да се има предвид и разпоредбата на чл. 173а, ал. 2 КТ, която може да се приложи в тези случаи. Работодателят е длъжен да разрешава ползването на платен годишен отпуск или на неплатен отпуск при обявена извънредна епидемична обстановка по искане на родител или осиновител на дете до 12-годишна възраст или на дете с увреждане независимо от възрастта му, докато трае извънредната епидемиологична обстановка.

За да бъдете актуално информирано относно ситуацията към момента, касаеща пандемията от COVID-19 , посещавайте Единния информационен портал: <https://coronavirus.bg/>

X. Насоки и добри практики

За оптималното възползване от предлаганите услуги и облекчения за хората с увреждания често се налага преминаването през тежки и продължителни процеси, свързани с бюрокрация и контакт с редица институции. Затова от полза биха били насоките при преминаването през част от тях.

Процедури по явяване на ТЕЛК

Отговаря ли състоянието на лицето на критериите за трайно намалена трудоспособност?

За да се отговори на този въпрос, най-добрата първа стъпка е консултацията с лекуващия лекар и личния лекар – те са наясно с развитието на поставената диагноза и евентуалните съпътстващи симптоми. В случай, че те потвърдят необходимостта от явяване пред ТЕЛК комисия, следват няколко стъпки.

Личният лекар попълва реквизитите на формуляр Е213 по искане на НОИ и подготвя медицинската документация на лицето за извършване на експертизата за трайно намалена работоспособност и/или вида и степента на увреждане в случаите, при които за конкретно заболяване са извършени консултации и изследвания през последните 12 месеца, предхождащи явяването пред ТЕЛК, и резултатите от тях са налични в медицинската документация на лицето към направлението по ал.2. А за лицата, които нямат личен лекар – *лекуващият лекар* прилага копия на същите, без да се налага повторното им назначение или извършване.

Ето защо, воденето на изрядна медицинска документация – копирането и сканирането на документите от провежданите консултации, изследвания и епикризи от болнично лечение – е от изключителна важност.

Явяващият се пред ТЕЛК попълва декларация Обр.СРЗИ 20-03 Приложение №11, ал. 1 до Териториалната експертна лекарска комисия (ТЕЛК) чрез регионална картотека на медицинската експертиза (РКМЕ).

!!! По време на извънредно положение ТЕЛК могат да взимат решения и само по документи, без преглед на място, което означава, че ако лицето не се яви на насрочената дата пред ТЕЛК, комисиите имат правото да вземат решение само по документи !!!

В случаите, в които гражданите трябва да изпратят допълнителни изследвания и консултации и това е неизбежно, ТЕЛК следва да уведомят съответните лица писмено, с известия за доставка на писмото.

Експертните решения на ТЕЛК и НЕЛК, чиито срок изтича по време на извънредното положение, продължават действието си до два месеца след

отмяната на извънредното положение. това е записано в обнародвания закон за извънредното положение.

Какво включва извършената от ТЕЛК експертиза?

Според чл. 61. (1) експертизата на трайно намалената работоспособност включва определяне на:

1. степента на трайно намалената работоспособност в проценти спрямо здравия човек;
2. потребността от чужда помощ и срока;
3. срока на инвалидността и датата, на която изтича определеният срок на инвалидност;
4. началната дата на трайно намалената работоспособност (дата на инвалидизиране);
5. причинната връзка между увреждането и настъпилата неработоспособност (смърт) по повод на трудова злополука, професионална болест, военна инвалидност, гражданска инвалидност;
6. причинната връзка между увреждането (смъртта) и условията на труд (извършваната работа) по време на злополуката, включително при военна и гражданска инвалидност;
7. противопоказаните условия на труд;
8. трудоспособно ли е лицето за работното си място и необходимостта от трудоустрояване;
9. характера на заболяването - професионален или общ.

(2) експертизата на вида и степента на увреждане включва определянето на:

1. степента на увреждане в проценти спрямо здравия човек;
2. потребността от чужда помощ и срока;
3. срока на инвалидността и датата, на която изтича определеният срок на инвалидност;
4. дата на инвалидизиране;
5. препоръки за по-нататъшно наблюдение и рехабилитация.

(3) на лицата, придобили право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 ксо, които не работят, не се определят противопоказани условия на труд.

Според чл. 63. (3) при наличие на множествени увреждания, посочени като отправни точки в приложение № 1, процент на трайно намалената работоспособност (вида и степента на увреждане) се определя по методиката за прилагане на отправните точки за оценка на трайно намалената работоспособност (вида и степента на увреждане) в проценти съгласно приложение № 2.

Добри практики

В следващите няколко страници можете да прочетете информация за социални предприятия в България, отличени поради дейностите си, свързани с правата на хората с увреждания – всички тези организации са показали отлично отношение на пионери в страната, които успяват да интегрират хора с увреждания в своя екип и дейност и да осигурят нужните условия за адаптация на работното им място.

✓ Лозана ЕАД, София

Лозана ЕАД е единственото общинско специализирано предприятие за хора с увреждания на територията на Столична община с 40 разкрити работни места, от които 25 лица с тежки увреждания, в това число лица с интелектуални и психически затруднения. През 2020-та година са разкрити и 4 нови работни места

за младежи с психически и интелектуални увреждания до 29 години, като трима от младежите са от защитено жилище. Сред условията, които Лозана ЕАД предлага на служителите си с увреждания са:

- ▶ Бюро за специализиран транспорт на трудноподвижни лица;
- ▶ Обществена пералня;
- ▶ Рехабилитационни и спа услуги – солни стаи;
- ▶ Производство на био напитки и екстракти, студено-пресовани масла, насипни билки, подправки, в т.ч. азиатски подправки, ядки, натурални билкови продукти, като билкови негазирани напитки от шипка, бял бъз и арония.
- ▶ Други производства.

✓ **ДА ВИНЧИ КЛИНИК,
София**

Да Винчи Клиник е модерна стоматологична клиника, специализирана в областта на протетичната дентална медицина, със специален фокус върху биокерамичните възстановявания и естетиката в която работят хора с увреждания. Специално предимство на Да Винчи Клиник е собствената зъботехническа

лаборатория, оборудвана с високотехнологична апаратура и инструментариум.

Всички конструкции, изработвани в клиниката, носят запазен знак на Да Винчи Клиник и са придружени от гаранция, сертификат за произход на материалите и сертификат за качество.

✓ **JAMBA.BG**

Jamba е иновативна онлайн платформа, която насърчава заетостта на хората с увреждания като съдейства за комуникацията между тях и работодателите, готови да наемат лице с увреждане в компанията си. Създателите на Jamba активно работят по привличането на все повече сътрудници и допринасят за постоянното увеличение на работните места за хора с увреждания,

като междувременно редовно разработват и провеждат обучения за лицата с увреждания.

Полезни връзки

Държавни институции:

- Министерство на здравеопазването - <https://www.mh.government.bg/bg/>
- Комисия по редки болести
<https://www.mh.government.bg/bg/ministerstvo/komisii/komisiya-po-redki-zabolyavaniya/>
- Национален център по обществено здраве и анализи -
<https://ncpha.government.bg/>
- Министерството на труда и социалната политика -
<https://www.mlsp.government.bg/>
- Агенция по заетостта - <https://www.az.government.bg/>
- Агенция за хората с увреждания - <https://ahu.mlsp.government.bg/>
- Агенция за социално подпомагане - <http://asp.government.bg/>
- Агенция за качеството на социалните услуги - <https://aksu.government.bg/>

Законови актове, директиви, конвенции и наредби:

- Наредба за медицинската експертиза -
<https://nssi.bg/legislationbg/ordinances/4681-nmeexpertize>
- Закон за хората с увреждания - <https://www.noi.bg/legislationbg/laws/5349-zhu>
- Закона за насърчаване на заетостта -
<https://www.az.government.bg/pages/zakoni/>
- Кодекс на труда - <https://www.noi.bg/legislationbg/codes/816-kt>
- Закон за социалните услуги - <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2137191914>
- Директива 2000/78/ЕО на съвета от 27 ноември 2000 година за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0078&from=EN>
- Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания -
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1138&langId=en>
- Етичен кодекс за заетостта на лица с увреждания решението на бюрото от 22 юни 2005 г. -
https://www.europarl.europa.eu/pdf/disability/code_good_practice_bg.pdf

- International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) - <https://www.who.int/classifications/icf/en/>

Програми и стратегии:

- Национална програма за заетост на хората с увреждания - <https://ahu.mlsp.government.bg/portal/page/83>
- Национална програма за заетост и обучение на хора с трайни увреждания - <https://www.az.government.bg/pages/nacionalna-programa-zohtu/>
- Програма за самостоятелна стопанска дейност на хора с увреждания - <https://ahu.mlsp.government.bg/portal/page/87>
- Методика за финансиране на проекти за създаване на центрове за защитена заетост - <https://ahu.mlsp.government.bg/portal/page/90>
- Основни насоки за усъвършенстване на експертизата на работоспособността - <https://komentator.bg/wp-content/uploads/2016/02/nasoki-ekspertiza-obst-obsajdane.pdf>

Поддържайте се информирани!

За да се абонирате за новини от проекта или да получите повече информация, моля посетете уебсайта на проекта: www.empowerare.eu

Facebook: <https://www.facebook.com/empowerare/>

Instagram: <https://www.instagram.com/huntington.bg/>

You tube: https://www.youtube.com/channel/UCcZDuItF90H_4TZ5hyfigdQ